ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน)

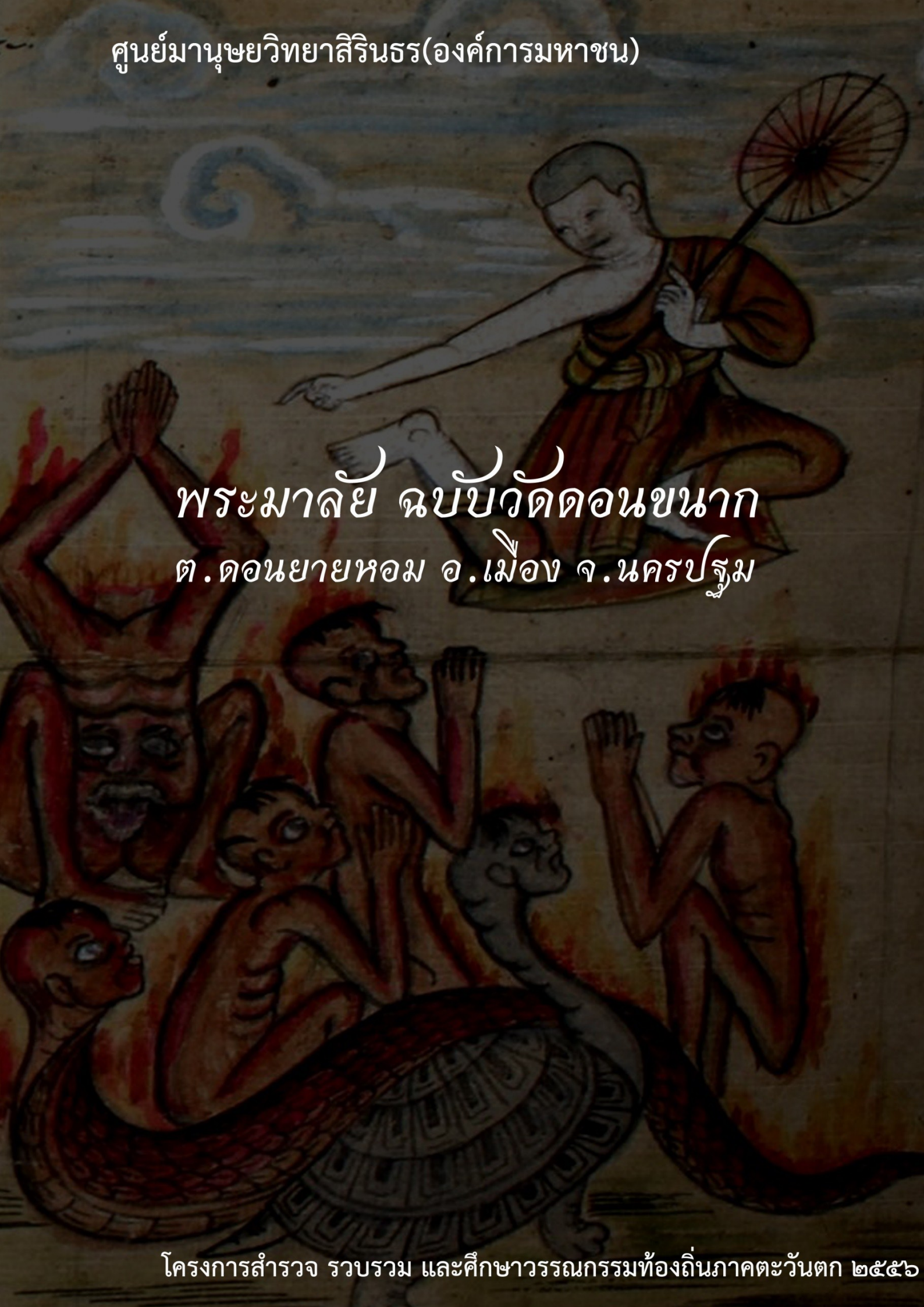

พระมาลัย ฉบับวัดดอนขนาก

ต.ดอนยายหอม อ.เมือง จ.นครปฐม

โครงการสำรวจ รวบรวม และศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคตะวันตก ๒๕๕๖

พระมาลัย[1]

ดอกรัก พยัคศรี[2]

ปริวรรตและเรียบเรียง

1. **รหัสเอกสาร (Identifier Number)**	NPT002.001
2. ชื่อเรื่อง (Title)	พระมาลัย
3. หมวดเรื่อง (Subject)	ธรรมคดี
4. สถานที่สำรวจ (Location)	วัดดอนขนาก นครปฐม ไทย
5. สถานที่ทำสำเนาดิจิทัล (Digitization Location)	วัดดอนขนาก นครปฐม ไทย
6. **ชื่อผู้สร้าง**	ประสกรื่น, สีกาแก้ว, ประสกคุด, สีกาแป้น, ประสกชุม, สีกาเขียว
7. วันเวลาที่ทำสำเนาดิจิทัล (Date)	22/09/2554
8. ประเภทของเอกสาร (Type)	สมุดไทยขาว
9. จำนวน (Format of original)	1 เล่ม, 175 หน้า
10. ขนาดของเอกสาร (Size of original)	14.5 x 68.5 x 6 ซม.
11. รูปแบบไฟล์เอกสาร (Digital Format)	image/jpg
12. อักษรที่ใช้บันทึก (Script)	ขอมไทย, ไทย
13. ภาษาที่ใช้บันทึก (Language)	บาลี, ไทย
14. สภาพเอกสาร (Condition)	ค่อนข้างสมบูรณ์
15. **คำสำคัญ (Keyword)**	สมุดไทยขาว, สมุดพระมาลัย, พระมาลัย, กลอนสวด, สวดพระมาลัย, พระอินทร์, พระศรีอาริย์, นรก, สวรรค์, พระเจดีย์จุฬามณี, วัดดอนขนาก, นครปฐม
16. ภาพประกอบ (Illustrator)	

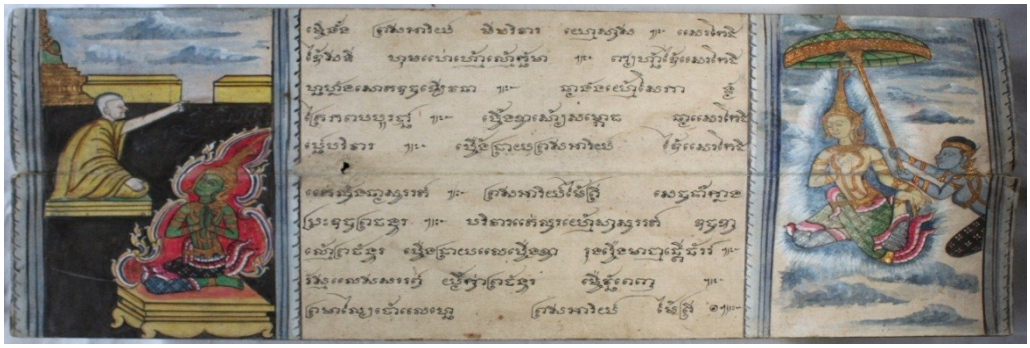

[1] ฉบับวัดดอนขนาก ต.ดอนยายหอม อ.เมืองนครปฐม จ.นครปฐม

[2] นักวิชาการ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน)

เรื่องย่อพระมาลัย

พระมาลัย เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระมาลัยเถระ ท่านมีถิ่นกำเนิดอยู่ ณ หมู่บ้านกัมโพช เมืองลังกา พระมาลัยได้ฌานสมาบัติมีฤทธิสามารถเดินทางไปนรกและสวรรค์ได้ เมื่อครั้งที่ท่าเดินทางไปนรกเพื่อรับฟังคำบอกเล่าของสัตว์นรกและอสุรกายที่ถูกเหล่ายมบาลทรมานร่างกายด้วยวิธีการต่างๆ นานา มาบอกแก่ญาติพี่น้องของสัตว์นรกเหล่านั้นให้ละเว้นการทำบาป เร่งสร้างบุญกุศล จะได้ไม่ต้องมาชดใช้บาปกรรมในนรกแบบเดียวกับพวกเขา ขณะที่ท่านลงไปนรกนั้นท่านก็ได้โปรดสัตว์ให้เว้นจาการทรมานชั่วครู่หนึ่งที่ท่านได้เสด็จผ่านไป

จากนั้นท่านก็นำความที่เปรต อสุรกายฝากสั่งมาบอกแก่ญาติโยมของเปรต อสุรกายเหล่านั้น ให้เร่งกระทำบุญลดเลิกการทำบาปทั้งปวง ต่อมาท่านไปออกบิณฑบาตพบกับชายหนุ่มผู้หนึ่ง นำเอาดอกบัวมาถวายจำนวนแปดดอก ท่านจึงนำดอกบัวนั้นไปถวายที่พระเกษแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ เมื่อถึงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ก็ได้พบกับพระอินทร์และทราบข่าวว่าพระโพธิสัตว์ศรีอริยเมตไตรจะเสด็จมาไหว้พระเกษแก้วจุฬามณีพอดี ท่านจึงรออยู่เพื่อพบกับพระศรีอาริย์ และได้สนทนาธรรมกัน เมื่อเสร็จแล้วพระมาลัยจึงนำความที่ได้สนทนาบนสวรรค์เกี่ยวกับยุคของพระศรีอารย์มาเทศนาให้มนุษย์ได้ฟัง

พระมาลัย ฉบับวัดดอนขนาก

พระมาลัย ฉบับวัดดอนขนาก ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม ถือว่าเป็นพระมาลัยฉบับท้องถิ่นหรือฉบับชาวบ้าน เขียนด้วยอักษรขอมไทยบนสมุดไทยขาว หน้าต้นจำนวน 89 หน้า หน้าปลาย 90 หน้า รวมทั้งหมด 179 หน้า ด้านในมีภาพวาดประกอบ สีสันสวยงาม อยู่บริเวณสองข้างของสมุดในแต่ละตอน

พระมาลัยฉบับนี้ แต่งด้วยฉันทลักษณ์ที่เรียกว่า “กลอนสวด” ซึ่งประกอบไปด้วยกาพย์ชนิดต่างๆ 3 แบบ อันได้แก่ กาพย์ยานี 11 กาพย์ฉบัง 16 และกาพย์สุรางคนางค์ 28 นอกจากนี้ยังพบชื่อทำนองสวดพระมาลัย 5 ทำนองได้แก่ ฉันท์ เชิด ราบ มังกร วสันต์ และเอกบท

ผู้ปริวรรตได้ถ่ายถอดจากอักษรขอมไทยให้เป็นอักษรไทยปัจจุบัน และได้ปรับอักขรวิธีโบราณมาเป็นอักขรวิธีปัจจุบัน และจัดรูปแบบทางฉันทลักษณ์ของกลอนสวด นอกจากนี้ยังได้ให้ความหมายของคำศัพท์ท้องถิ่น คำศัพท์โบราณที่ปัจจุบันได้เลิกใช้ไปแล้วหรือไม่ค่อยมีการใช้มากนัก และข้อความบางส่วนที่แก้ไข เพิ่มเติม ได้จากการสอบทานกับพระมาลัยฉบับวัดราชบัลลังก์[3] อำเภอแกลง จังหวัดระยอง และพระมาลัยฉบับวัดศีรษะกระบือ[4] แขวงท่าข้าม เขตบางขุนเทียน จังหวัดกรุงเทพฯในส่วนภาษาบาลี ผู้ปริวรรตและเรียบเรียงได้ปรับแก้ไขจากต้นฉบับให้ถูกต้องตรงกับคาถาภาษาบาลีในปัจจุบัน

---

[3] ชฎาลักษณ์ สรรพานิช, **พระมาลัย : การศึกษาเชิงวิเคราะห์**, (กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร), 2524.

[4] สุภาพร มากแจ้ง, **พระมาลัยกลอนสวด(สำนวนวัดศีรษะกระบือ) : การตรวจสอบชำระ และการศึกษาเปรียบเทียบ** (กรุงเทพฯ : ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม วิทยาลัยครูธนบุรี), 2524.

<u>หน้าต้น</u>

อตีเต เหตโว ปญฺจ อิทานิ ผลปญฺจกํ
อิทานิ เหตโว ปญฺจ อายตึ ผลปญฺจกํ ฯ

วีสาการา ติสนฺธี จ สงฺเขปา จตุโร สิยุ
อวิชฺชา ตณฺหุปาทานา เกฺลสวฏฺฏนฺติ เวทิยา ฯ

กมฺมภโว ตุ สงฺขารา กมฺมวฏฺฏนฺติ ทสฺสิตา
อุปฺปตฺติ ปาวเสสา วิปากวฏฺฏสญฺญิตา
อวิชฺชา ปน ตณฺหา จ เทฺวมูลานีติ ชายเร ฯ

	นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมา สมฺพุทฺธสฺส กุสลา ธมฺมา อกุสลา ธมฺมา อพฺยากตา ธมฺมา กตเม ธมฺมา กุสลา ยสฺมึ สมเย กามาวจรํ กุสลํ จิตฺตํ อุปฺปนฺนํ โหติ โสมนสฺสสหคตํ ญาณสมฺปยุตฺตํ รูปารมฺมณํ วา สทฺทารมฺมณํ วา คนฺธารมฺณํ วา รสารมฺมณํ วา โผฏฺฐพฺพารมฺมณํ วา ธมฺมารมฺมณํ วา ยํ ยํ วา ปนารพฺภ ตสฺมึ สมเย ผสฺโส โหติ อวิกฺเขโป โหติ เย วา ปน ตสฺมึ สมเย อญฺเญปิ อตฺถิ ปฏิจฺจ สมุปฺปนฺนา อรูปิโน ธมฺมา อิเม ธมฺมา กุสลา ๓๐ฯ พระสังคณี ๓ ๐ฯ	

ปญฺจกฺขนฺธา รูปกฺขนฺโธ เวทนากฺขนฺโธ สญฺญากฺขนฺโธ สงฺขารกฺขนฺโธ วิญฺญาณกฺขนฺโธ ตตฺถ กตโม รูปกฺขนฺโธ ยงฺกิญฺจิ รูปํ อตีตานาคตปจฺจุปนฺนํ อชฺฌตฺตํวา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํวา ปณีตํ วา ยํ ทูเร วา สนฺติเก วา ตเทกชฺฌํ ภิสญฺญูหิตฺวา อภิสงฺขิปิตฺวา อยํ วุจฺจติ รูปกฺขนฺโธ

๓๐ พระวิภังคปริปุณณา ๐๓

สงฺคโห อสงฺคโห สงฺคหิเตน อสงฺคหิตํ อสงฺคหิเตน สงฺคหิตํ สงฺคหิเตน สงฺคหิตํ อสงฺคหิเตน อสงฺคหิตํ สมฺปโยโค วิปฺปโยโค สมฺปยุตฺเตน วิปฺปยุตฺตํ วิปฺปยุตฺเตน สมฺปยุตฺตํ อสงฺคหิตํ

๓๐ พระธาตุกถาปริปุณณา ๐๓

ฉ ปญฺญตฺติโย ขนฺธปญฺญตฺติ อายตนปญฺญตฺติ ธาตุปญฺญตฺติ สจฺจปญฺญตฺติ อินฺทฺริยปญฺญตฺติ ปุคฺคลปญฺญตฺติ กิตฺตาวตา ปุคฺคลานํ สมยวิมุตฺโต อสมยวิมุตฺโต กุปฺปธมฺโม อกุปฺปธมฺโม ปริหานธมฺโม อปฺปริหานธมฺโม เจตนาภพฺโพ อนุรกฺขณาภพฺโพ ปุถุชฺชโน โคตฺรภู ภยูปรโต อภยูปรโต ภพฺพาคมโน อภพฺพาคมโน นิยโต อนิยโต ปฏิปนฺนโก ผเลฏฺฐิโต อรหา อรหตฺตาย ปฏิปนฺโน

๓ๆ๏ พระปุคคลบัญญัติปริปุณณา ๓๏๓

ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกตฺถปรมตฺเถนาติ อามนฺตา โย สจฺฉิกตฺโถ ปรมตฺโถ ตโต โสปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกตฺถปรมตฺเถนติ นเหวํ วตฺตพฺเพ อาชานาหิ หิคฺคหํ หญฺจิปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกตฺถปรมตฺเถน เตน วตเร วตฺตพฺเพ โย สจฺฉิกตฺโถ ปรมตฺโถ ตโต โสปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกตฺถปรมตฺเถนาติ มิจฺฉา

๓๏ พระกถาวัตถุปริปุณณา ๏๓ๆ๏

เย เกจิ กุสลา ธมฺมา สพฺเพ เต กุสลมูลา
เย วา ปน กุสลมูลา สพฺเพ เต ธมฺมา กุสลา
เย เกจิ กุสลา ธมฺมา สพฺเพ เต กุสลามูเล เอกมูลา
เย วา ปน กุสลมูเล เอกมูลา สพฺเพ เต ธมฺมา กุสลา

๓๏ พระยมกปริปุณณา ๏๓๏

เหตุปจฺจโย อารมฺมณปจฺจโย อธิปติปจฺจโย อนนฺตรปจฺจโย สมนนฺตรปจฺจโย สหชาตปจฺจโย อญฺญมญฺญปจฺจโย นิสฺสยปจฺจโย อุปนิสฺสยปจฺจโย ปุเรชาตปจฺจโย ปจฺฉาชาตปจฺจโย อาเสวนปจฺจโย กมฺมปจฺจโย วิปากปจฺจโย อาหารปจฺจโย อินฺทฺริยปจฺจโย ฌานปจฺจโย มคฺคปจฺจโย สมฺปยุตฺตปจฺจโย วิปฺปยุตฺตปจฺจโย อตฺถิปจฺจโย นตฺถิปจฺจโย วิคตปจฺจโย อวิคตปจฺจโย ๏

๓ พระมหาปัฏฐานสัตตปกรณาปริปุณณา ๏๓

นมตฺถุ ๏๓ ติโลกเสฏฺฐํ ตํ พุทฺธํ ธมฺมนว นิยานิกํ สํฆํ นิรกฺขณฺญโจว อภิวาทิยภาสิสฺสํ ๏๓๏

ข้าไหว้พระเจ้าผู้ประเสริฐอันเลิศไตรภพ ข้าพเจ้าจะขอนบพระนวโลกอุดร ข้าพเจ้าขอถวายประนมพระสงฆ์อันบวร ข้าจะขอแปลตามคำสั่งสอนพระเถรอันบวรผู้ชื่อว่ามาลัย ข้าจะระงับใจบาปอันหนักหน่วง สรรพพยาธิทั้งปวงจงอย่าได้มาพาน ข้าขอทรงธรรมอันแกล้วหาญ จงถึงพระนิพพานชื่อว่าความผิดขออย่าได้มีแก่ข้าพเจ้าเลย

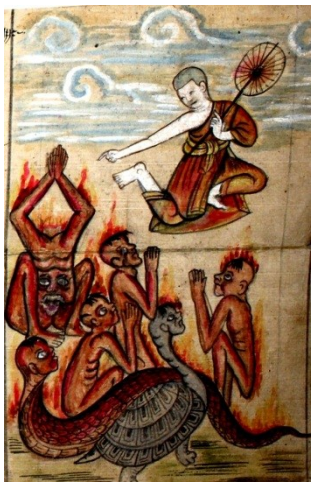

ฉันท์

๏ ในกาลอันลับล้น พ้นไปแล้วแต่ครั้งก่อน
ภิกขุหนึ่งให้พระพร ชื่อมาลัยเทวเถร
๏ อาศัยบ้านกำโพช ชนบทโรหเถร
อันเป็นบริเวณ ในแว่นแคว้นเมืองลงกา
๏ พระเถรนั้นเธอมีฤทธิ ประสิทธิด้วยพระปัญญา
มีศีลครองสิกขา ฌานสมาบัติบริบูรณ์
๏ สิ้นกิเลสประเสริฐหนัก สันโดษนักใครจักปูน
รู้หลักศรัทธาพูน ใจละเอียดทรงพระธรรม
๏ ปรากฏด้วยรู้หลัก มีฤทธินักถึงอรหันต์
อุปมาเสมือนพระจันทร์ อันปรากฏในเวหา
(เสด็จนรก) ๏ เธอนั้นเสด็จลงไป ในนรกด้วยกรุณา
เพื่อจะให้เขาสั่งมา แลจะบอกแก่ญาติกาพลัน
๏ พระโมคคัลลาผู้สาวก โปรดนรกทุกทุกวัน
ครั้นแล้วโปรดชาวสวรรค์ ด้วยพระธรรมอันฉับเฉียว
๏ พระมาลัยเทพเถร บ่แปลกกันดุจพิมเดียว
รู้ธรรมอันฉลาดเฉลียว อานุภาพเหมือนกันมา
๏ หญิงชายทั้งหลายได้ ใจโลภล้นพ้นคนณา
ย่อมเบียดเบียนแลบีฑา ข่มเหงท่านให้ทรพน
๏ ผู้นั้นครั้นปลายปลิด สิ้นชีวิตจากเมืองคน
ตกนรกไฟเผาตน เจ็บปวดร้อนใช่สามานย์
๏ พระโมคคัลลาเสด็จลงไป ให้ฝนตกเป็นท่อธาร
ให้ไฟดับบ่มินาน สัตว์ในนรกก็เย็นใจ
๏ พระมาลัยเทพเถร ท่านจึงเสด็จเหาะลงไป
นิรมิตฝนให้ดับไฟ โปรดสัตว์นรกดุจเดียวกัน
๏ ผู้ใดเป็นอุปถัมภ์ ให้ข้าวน้ำแก่เจ้าไทย[5]พลัน
ครั้นแล้วใช้เจ้าไทยนั้น ทำเรือกสวนแลไร่นา
๏ เป็นกำลังแก่เจ้าไทย ใช้เจ้าไปไทยไปรั่งพา
ล่อลวงเอาทรัพย์เขามา เอามากินเป็นอาหาร
๏ ให้ข้าวน้ำแก่เจ้าไทย ให้เจ้าไทยไปกระทำการ
ให้ทำกุฎิแลสถาน แล้วก็กลับใช้เจ้าไทย
(บาปใช้สงฆ์) ๏ ใช้ชี[6]มิจฉาจิต ให้เสียกิจพระวินัย
ผู้นั้นครั้นตายไป ตกนรกโลหกุมภีร์[7]
๏ หม้อเหล็กเดียวตนอยู่ ยืนได้ถึงแปดหมื่นปี
ปราบคนอันใช้ชี ให้กินแล้วแลใช้สงฆ์

---

[5] (โบ) น. พระสงฆ์; เจ้านายชั้นผู้ใหญ่; เขียนเป็น เจาไท ก็มี เช่น พ่องเผ่าพรรนอนนเหงาเจาไทอนนไปสู. (จารึกวัดช้างล้อม).
[6] นักบวช.
[7] ชื่อนรกขุมที่สอง.

๏ เจ้าไทยทำผิดกิจ ตนไม่ติดเอาใจปลง
สิ้นชีวิตไปตกลง ในหม้อเหล็กแปดหมื่นปี
๏ พระมาลัยเทพเถร ท่านจึงเสด็จไปทุบตี
หม้อเหล็กแหลกเป็นธุลี สัตว์ผู้นั้นก็ชื่นบาน
๏ พระมาลัยไปโปรดสัตว์ ดุจดังพระโมคคัลลาญาณ
ให้นรกเย็นสำราญ พ้นจากยากเพียงปางตาย
๏ เมื่อพระมาลัยเธอยังอยู่ หม้อเหล็กนั้นแตกย่อยหาย
ครั้นท่านเสด็จขึ้นมาหม้อเหล็กอันพรัดพราย แตกอยู่นั้นประมวลมา
๏ คุมเข้าเป็นดวงกลม ต้มสัตว์ไว้ร้อนหนักหนา
เพราะบาปใช้ชีบา ให้เสียกิจพระวินัย
๏ ให้ทานให้เป็นบุญ อย่าได้ใช้สอยเจ้าไทย
ผู้ใช้นั้นจะตกไป ในหม้อเหล็กต้มเปื่อยพัง
๏ ผู้ใดเลี้ยงเจ้าไทย ให้ข้าวน้ำเป็นกำลัง
ครั้นแล้วเมื่อภายหลัง ให้เจ้าไทยกระทำการ
๏ ว่ายอยู่ในหม้อเหล็ก อันเดือดร้อนพลุ่งขึ้นพล่าน
บาปใช้ชีให้กระทำการ หม้อเหล็กเคี่ยวเปื่อยทั้งตน
๏ ร้อนแสบเจ็บปวดยาก ทนวิบากอะดักอะดน[8]
น้ำเข้าปากจมูกตน ดิ้นระด้าวเพียงปางตาย
(บาปทุบตีบุพการี) ๏ ผู้ใดตีพ่อแม่ ปู่ย่าแก่แลตายาย
ตีด่าสงฆ์ทั้งหลาย ตีภิกขุแลเจ้าเณร
๏ ผู้นั้นครั้นตายไป ด้วยบาปกรรมนายเวร
บาปตีแม่แลตีเณร ให้ล้มลักเป็นฉกรรจ์
๏ กงจักรผัด[9]หัวอยู่ สิ้นพุทธันดรกัลป์
เพราะบาปใจอาธรรม์ ตีพ่อแม่แลตีสงฆ์
๏ กงจักรผัดหัวอยู่ เลือดไหลซาบอาบตนลง
บาปตีแม่แลตีสงฆ์ กงจักรผัดร้องครางตาย
๏ เลือดไหลลงย้อยหยด กงจักรกรดผัดบ่วาย
เร่งร้องเร่งครางคาย กงจักรกรดเร่งผัดผัน
๏ ตีนมือสั่นระเริ้ม ตัวสั่นเทิ้มอยู่งกงัน
ยืนตรงอยู่ทุกวัน เมื่อยลำบากยากหนักหนา
๏ พระมาลัยผู้เป็นเจ้า ท่านจึงเสด็จลงไปหา
หักกงจักรด้วยฤทธา สัตว์ผู้นั้นก็สว่างทุกคน
๏ ครั้นท่านเสด็จขึ้นมา กงจักรเข้าบัดเดี๋ยวดล
กงจักรผัดเป็นยนต์ เพราะตีแม่แลตีสงฆ์

---

[8] อะดักอะดน น่าจะหมายถึง อะดักอะเดี้ย - (โบ) ลำบาก อึดอัด เร่าร้อนใจ.

[9] หมุนวนไปมา

(บาปว่าความลำเอียง) ๏ ผู้ใดแลสับปรับ บังคับความบ่มีเที่ยงตรง
ใจอาธรรม์บ่มิดำรง ทั้งสองข้างเข้าผูกกัน
๏ ได้สินจ้างก็ชูไว้ ที่มิได้ก็ตกต่ำ
บังคับความบ่มีเที่ยงธรรม กงจักรผัดอยู่ทุกข์ทน
๏ เลือดไหลออกซับซาบ อาบเลือดอยู่ทั่วทั้งตน
เลือดพลุ่งทุกเส้นขน เพราะบังคับความบ่มีเที่ยงธรรม
๏ เลือดนั้นเน่าเป็นหนอง เนื้อพุพองทั่วทั้งตน
บังคับความบ่มีเที่ยงตรง กินเนื้อเน่าหนองตนเอง
๏ กงจักรผัดหัวไว้ ทนมิได้ร้องครางเครง
บังคับความลำเอียงเอง กงจักรกรดผัดในหัว
๏ มิแพ้ทำให้แพ้ คุกคำรามข่มให้กลัว
กงจักรผัดในหัว เพราะบังคับความบ่มีเที่ยงธรรม
๏ กงจักรผัดหัวไว้ สิ้นพุทธันดรกัลป์
มีตีนมือตัวสั่น อยู่ระเริ้มยืนมิตรง
๏ เมื่อใดถึงกำเนิด พระเจ้าเกิดแต่ละองค์
บังคับความบ่มีเที่ยงตรง คราทีนั้นจึงจะหาย
๏ พระมาลัยเสด็จลงไป หักกงจักรกระจัดกระจาย
กงจักรหักพรัดพราย สัตว์นรกก็ยินดี
๏ เมื่อพระมาลัยเสด็จขึ้นมา กงจักรนั้นก็พูนมา
ครอบเข้ารอบเกสา สัตว์ผู้นั้นทนทุกขา

(บาปชายมีชู้) ๏ ผู้ใดใครทั้งหลาย เป็นผู้ชายอันโสภา
มักมากด้วยตัณหา อันโลภล้นพ้นประมาณ
๏ เมียท่านหน้าแช่มช้อย หน้าแน่งน้อยงามนงคราญ
ใจร้ายไปเบียดผลาญ ยุยงเอาด้วยเล่ห์กล
๏ ผู้นั้นครั้นไปปลิด ลืมชีวิตจากเมืองตน
ไปขึ้นงิ้วบัดเดียวดล ในไม้งิ้วกว่าพันปี
๏ หนามงิ้วคมยิ่งกรด โดยโสฬสสิบหกองคุลี
มักเมียท่านมันว่าดี หนามงิ้วยอกทั่วทั้งตน

(บาปหญิงมีชู้) ๏ หญิงใดใจมักมาก มักเล่นราคด้วยกามกล
ทำยาแฝดแลเรียนมนต์ ให้ผัวตนเมาตัณหา
๏ พรางผัวมิให้รู้ ลักเล่นชู้เสพกามา
แต่งแง่งามโสภา เพื่อจะให้ชายอินดู[10]
๏ ต่อหน้าผัวทำเป็นมิตร ลับหลังคิดเป็นศัตรู
แต่งแงให้ชายอินดู ลักเล่นชู้ซ่อนเงื่อนงำ
๏ ทำรักทำโกรธกริ้ว ชักหน้านิ่วให้ผัวยำ
แสร้งไห้แสร้งแกล้งทำ ทำกลหกหกคมัญญา

---

[10] เอ็นดู.

๏ หญิงนั้นครั้นวอดวาย หายชีวิตจากโสภา
ไปขึ้นงิ้วยมบาล รุมเอาหอกไล่ทิ่มแทง
๏ ผูกแขวนเอาหัวลง เพราะหญิงนั้นมันใจแข็ง
ยมบาลเอาหอกแทง เพราะใจแข็งเล่นชู้เหนือผัว
๏ ต่อหน้าด่าตัดพ้อ บ่มิย่อท้อบ่มิยำกลัว
งอหัตถ์ขึ้นเหนือหัว สูงชะเงื้อมพ้นเกสา
๏ ทำเคียดอยู่งันงก ทำกลหกหกคมัญญา[11]
แปรปรวนผ่อนไปมา ให้ผัวลุอำนาจตน
๏ ยมบาลเอาหอกแทง บาปใจแข็งแลแสนกล
บาปทำยาแฝดแลเรียนมนต์ เขาจึงผูกเอาหัวลง
๏ เขาจึงเอาหอกร้อยปาก เพราะหญิงนั้นมันไม่ตรง
เอาหอกปักอกลง เพราะใจร้ายซ่อนหลายใจ
๏ พระมาลัยเทพเถร ท่านจึงเสด็จเหาะลงไป
หักไม้งิ้วตระบัดใจ สัตว์ผู้นั้นก็สว่างทุกข์ทน
๏ ครั้นท่านเสด็จขึ้นไป ไม้งิ้วงอกบัดเดี๋ยวดล
ผู้ลักเล่นกามกล ขึ้นงิ้วเล่าดุจเก่ามา

(บาปข่มเหงผู้น้อย) ๏ ผู้ใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นนายไร่แลนายอำเภอนา
ข่มเหงฝูงประชา ผู้บุญน้อยให้อับเฉา
๏ วัดไร่นาให้ล้ำเหลือ เป็นเจ้าอำเภอข่มเหงเอา
บ่เอาแต่ย่อมเยา ให้ผิดชอบพระบัญชา
๏ ผู้นั้นครั้นตายไป พิลาลัยจากโลกา
บาปข่มเหงฝูงประชา แผ่นดินนั้นกลับเป็นไฟ
๏ แผ่นดินเป็นแผ่นเหล็ก ลุกเรืองขึ้นร้อนเหลือใจ
ไหม้เข้าถึงตับไต ไส้พุงขาดเรี่ยออกมา
๏ สัตว์นั้นไหม้ดิ้นอยู่ ไฟไหม้วู่ร้อนหนักหนา
บาปนายไร่แลนายนา เอาทรัพย์เขาให้ล้ำเหลือ
๏ บาปตนข่มเหงเขา เมื่อเป็นเจ้าเจ้าอำเภอ
เอาทรัพย์เขาให้ล้ำเหลือ แท่นเหล็กไหม้ร้อนอาดูร
๏ สัตว์นั้นร้อนเป็นบ้า แล่นบ่ายหน้ายังฝ่ายบูรพ์[12]
ภูเขาเป็นไฟพูน ฝ่ายข้างบูรพ์ก็วางมา
๏ สัตว์นั้นกลัวเข้าไส้ กลับหลับไปมนิมมนา[13]
ภูเขาหนึ่งจักเกิดมา ฝ่ายข้างทิศตะวันเย็น[14]
๏ สัตว์นั้นทอดตาไป เหลียวแต่ไกลก็แลเห็น
ภูเขาหนึ่งเกิดขึ้นเป็น ถ่านไปร้อนเรืองขจร

---

[11] ยังไม่ทราบความหมาย, พระมาลัยฉบับวัดราชบัลลังก์และวัดศีรษะกระบือใช้ว่า “ทำโกหกมารยา”.

[12] บูรพ์ – บูรพา คือ ทิศตะวันออก.

[13] มะนิมมะนา – เร็ว ด่วน ขมีขมัน.

[14] ทิศตะวันเย็น น่าจะหมายถึงทิศตะวันตก ซึ่งจะสอดคล้องกับอีกสามทิศคือ ฝ่ายบูรพ์-ทิศตะวันออก อุดร-ทิศเหนือ และทักขิณ-ทิศใต้.

๏ สัตว์นั้นก็ลุกแล่น บ่ายหน้ามายังอุดร
ภูเขาไฟฝ่ายอุดร ลุกเรืองขึ้นอยู่เร็วฉิน
๏ สัตว์นั้นตรลบแล่น บ่ายหน้ามายังทักขิณ
ภูเขาไฟชำแรกดิน ผุดขึ้นแล้วก็วางมา
๏ ภูเขาทั้งสี่ทิศ ย่อมล้วนไฟร้อนหนักหนา
แผ่นดินอันนั้นนา ทั้งนั้นเล่าย่อมล้วนไฟ
๏ สัตว์นั้นร้อนผะผ่าว ดิ้นระด้าวในกลางไฟ
บาปนายนาปลนายไร่ วัดไร่นาให้ล้ำเหลือ
๏ ว่าคนเป็นผู้ใหญ่ เป็นนายไร่นายอำเภอ
เอาทรัพย์เขาให้ล้ำเหลือ ภูเขาไฟไหม้เป็นธุลี
๏ ธรรมนี้ท่านนักปราชญ์ อันเฉลียวฉลาดชื่อเมธี
นำเอามาแต่คัมภีร์ ชื่ออุทุกขนิกาย
๏ บอกไว้ให้เป็นผล เป็นกุศลแก่หญิงชาย
สัปบุรุษท่านทั้งหลาย ฟังจำไว้สั่งสอนใจ
๏ เมื่อนั้นมหาเถร ผู้มีนามชื่อมาลัย
ท่านเสด็จเหาะลงไป ดับไฟนรกด้วยฤทธิ์พล
๏ ครั้นท่านเสด็จขึ้นมา ภูเขาเกิดบัดเดียวดล
สัตว์นั้นดิ้นเสือกสน ทนวิบากอยู่กลางไฟ
(บาปดื่มน้ำเมา) ๏ สัตว์นั้นใจหฤโหด ใจเขลาโฉดกินแต่น้ำเมา
บ่ได้จะจำเอา คำพระเจ้าสั่งสอนใจ
๏ ยมบาลเอาน้ำแสบ อันเดือดพล่านในกลางไฟ
เทลงตระบัด[15]ใจ ในปากนั้นนั้นก็เปื่อยพัง
๏ น้ำแสบตกถึงคอ คอไหม้พองเป็นมันยั้ง
ถึงอกอกเปื่อยพัง เป็นรูทะลุปรุออกมา
๏ บาปเมื่อยังเป็นคน คนกินเหล้าเมาสุรา
อกทะลุปรุออกมา บาปกินเหล้าแลเมามาย
๏ น้ำแสบตกถึงไส้ ไส้นั้นขาดกระจัดกระจาย
ไส้พุงเปื่อนทลาย เพราะเมามายกินสุรา
๏ เมื่อนั้นพระมาลัย ท่านเสด็จลงไปหา
เข้าฌานแผลงฤทธา ให้น้ำแสบกลับเย็นหวาน
๏ สัตว์นั้นได้กินน้ำ คือดั่งน้ำอมฤตนิพพาน
น้ำแสบกลับเย็นหวาน ด้วยใบบุญพระมาลัย
๏ ครั้นท่านเสด็จขึ้นมา มิทันช้าบัดเดียวใจ
น้ำเย็นอันหวานไส้ กลับแสบร้อนดังเก่ามา
๏ นรกสั่งฉันใด พระมาลัยนำเอามา
แล้วบอกแก่ญาติกา อันเขาอยู่ในเมืองคน

[15] ประเดี๋ยว, บัดใจ, ทันใด, กระบัด ก็ใช้

๏ ให้เขาจำศีลสร้าง ให้ทานบ้างสร้างกุศล
ฟังธรรมอุทิศแผ่ผล บุญนั้นไปถึงญาติกา
๏ พระมาลัยผู้ปรากฏ อันลือยศทั้งทิศา
ประดุจดังพระโมคคัลลา ผู้ปรากฏทั้งแดนไตร
๏ พระโมคคัลลาญาณ เขานิพพานแล้วลับไป
ยังแต่พระมาลัย ยังอยู่นั้นสนองค์มา
๏ พระมาลัยเธอมีคุณ แก่นรกแลเปรตา
มีคุณแก่เทพ แลมนุษย์ทั่วอนันต์
๏ เปรตนรกสั่งฉันใด พระมาลัยนำมาพลัน
บอกแก่ญาติกาถ้วนทุกอัน ให้เขาทำบุญส่งมา

ราบ

ยังมีเปรตหนึ่ง ลำบากหนักหนา เป็นเหยื่อแร้งกา
ฝูงสัตว์อยู่รุม สุนัขใหญ่น้อย พลอยกันกินกลุ้ม
แร้งกานกจะกรุม จิกสับเสียวเอา
เนื้อนั้นหมดสิ้น ยังแต่โครงเปล่า จิกสับเสียวเอา
ร้องครางเสียงแข็ง แร้งกานกจะกรุม จิกสับด้วยแรง
จิกถึงกวัดแกว่ง ยื้อแย่งไปมา
ฝูงเปรตหมู่นี้ เมื่อยังเป็นคน ฆ่าสัตว์เลี้ยงตน
บ่มีได้อดสู ฆ่าเนื้อวัวควาย บ่มีได้เอ็นดู
แทงสัตว์ให้อยู่ ดิ้นล้มดิ้นตาย

(บาปฆ่าวัวควาย)

ฆ่าทรายแลเนื้อ แลวัวแลควาย ฆ่าสัตว์ทั้งหลาย
แต่ล้วนสี่ตีน บาปคนฆ่าเนื้อ วัวควายเป็นอาจิณ
แร้งกาจิกกิน รุมกันเสียวเอา
บาปคนฆ่าเนื้อ ไว้แต่โครงเปล่า แร้งกาจิกเอา
เนื้อตนนั้นไป บาปคนฆ่าเนื้อ เจ็บปวดฉันใด
แร้งกาเฉี่ยวไป เจ็บปวดคนเดียว
เจ็บปวดเหลือทน แต่คนอยู่เปลี่ยว ร้องครางคนเดียว
ทนเวทนา บาปคนฆ่าเนื้อ ให้มรณา
นกจะกรุมแร้งกา จิกทิ้งเนื้อคน
ยังมีเปรตหนึ่ง ลำบากเหลือทน เส้นขนแห่งตน
เป็นดาบเชือดลง ขนนั้นงอกออก เต็มทั่วทั้งองค์
เป็นดาบเชือดลง ทั่วทั้งสรรพางค์
ทนเจ็บบ่มีได้ ร้องไห้ครืดคราง แร้งกาจิกพลาง
พาไปเวหา ร้องครางครืดครืด ทนเวทนา
เจ็บปวดหนักหนา เพียงจะสิ้นชนม์

ฝูงเปรตหมู่นี้ เมื่อยังเป็นคน ใจร้ายอกุศล
ย่อมฆ่าหมูขาย ขนเป็นหอกดาบ เพราะบาปบ่มิอาย
บาปฆ่าหมูขาย เลี้ยงลูกเมียตน
จะตกนรก นับเท่าเส้นขน แต่ละเส้นแต่ละหน
นับชาติแต่ละที่ แต่ละที่ ยิ่งกว่าพันปี
บาปคนราวี ฆ่าหมูเลี้ยงตน
ยังมีเปรตหนึ่ง ทั้งตัวย่อมขน รูปนั้นพิกล
ขนนั้นเป็นปืน[16] ปืนนั้นยอกเข้า ทั่วตัวไขว้ขวิน
ทั้งตัวย่อมปืน ยอกเข้าเสือกสน
เจ็บแสบปวดนัก ร้องครางอะดักอะดน แร้งกาจิกตน
พาไปเวหา ปืนยอกปากหู จมูกแลตา
เลือดไหลออกมา โทรมทั่วทั้งตน
ฝูงเปรตหมู่นี้ เมื่อยังเป็นคน ใจร้ายอกุศล
ย่อมยิงนกกิน บาปคนยิงนก ในโลกแดนดิน
เส้นขนเป็นปืนสิ้น ยอกทั่วกายา
ยังมีเปรตหนึ่ง ขนยอกตนลง ทั่วสรรพางค์องค์
เจ็บปวดหนักหนา ขนเข็มยอกเข้า ไปในเกศา
คลอดออกมา โดยปากแห่งตน
ขนเข็มยอกปาก ปากนั้นเหลือทน ปลายเส้นเข็มขน
ยอกออกท้องพลัน บาปมันส่อท่าน ว่าจะเอารางวัล
ให้เขาเกาะกัน อันยากหนักหนา
ขนเข็มยอกเข้า ไปในต้นขา คลอดออกมา
โดยแข้งแห่งตน ยอกเขาทุกแห่ง เจ็บปวดเหลือทน
บาปเส้นเข็มขน คลอดออกคอ
ฝูงเปรตหมู่นี้ เป็นคนขี้ส่อ ยุยงลวงล่อ
ให้เขาเชื่อใจ ยังมีเปรตหนึ่ง ลำบากเหลือใจ
มีอัณฑะใหญ่ เติบเท่าตุ่มหาม
เลยลงถึงดิน ดุจดังถุงย่าม เน่าเปื่อยลามปาม
เหม็นโขลงพึงชัง เมื่อจะเดินไป แบกขึ้นบนหลัง
วิ่งระเซเดินซัง โซเซไปมา
ครั้นเมื่อจะนั่ง ใหญ่คับหว่างขา จึงตื่นขึ้นมา
นั่งทับมันลง ครั้นเมื่อจะนั่งลง เจ็บปวดโก้งโค้ง
จึงค่อยโขย่ง ลุกขึ้นโอ้เอ้

[16] ปืน หมายถึง ธนูหรือหน้าไม้

จึงแบกขึ้นเล่า พาแล่นโซเซ เหนื่อยหนักโอ้เอ้
สุดสิ้นถอยแรง แร้งกานกจะกรุม จิกสับยื้อแย่ง
พาบินด้วยแรง พาไปเวหา
ร้องครางครืดครืด เจ็บปวดหนักหนา ทนเวทนา
อะดักอะดน ฝูงเปรตหมู่นี้ เมื่อยังเป็นคน
เป็นนายครองพล เป็นเจ้าท่านเมือง
ย่อมบังคับความ ให้เขาแค้นเคือง เป็นเจ้าท่านเมือง
ว่าความบ่มิตรง ผู้ใดไร้ทรัพย์ เร่งข่มมันลง
บังคับความบ่มิตรง เป็นคนลำเอียง
เห็นแต่สินจ้าง ว่าความรายเรียง แต่งปากแต่งเสียง
งุบงับดับเสีย ผู้ใดให้ทรัพย์ คิดอ่านไกล่เกลี่ย
บรรดาจะเสีย ให้ได้สินไหม
ผู้ใดเข็ญใจ มิให้อันใด ผิดชอบกดไว้
บ่มิได้ถามเลย บ่มิถามตามเจ้า ถามตามจำเลย
บ่มิได้เบิกเผย คำเขาทั้งสอง
(บ่มิถามตามระบุ บ่มิถามตามทำนอง คำเขาทั้งสอง
มิได้นำพา)[17] ปฏิเสธภาคเสธ บ่มิได้พากษา
บ่มิพิจารณา บ่มิได้คิดดู
บ่มิเป็นตราชั่ง บ่มิเป็นตราชู บ่มิได้ถามดู
ตามพระวินัย บังคับความบ่มิแท้ เป็นอัณฑะใหญ่
เป็นเหนียงนอกใน เป็นหูดเป็นฝี
ยังมีเปรตหนึ่ง เป็นหญิงอัปรีย์ ทั้งตัวย่อมฝี
เน่าเปื่อยระสาย เล็บตีนเล็บมือ เน่าอยู่บ่มีหาย
ฝีนั้นหัวหัวกลาย เห็นอยู่อาจิณ
หญิงนั้นจึงแงะ เกล็ดฝีนั้นกิน ทุกวันประนินทิน
ค่ำเช้าเพรางาย[18] เร่งแกะฝีกิน ฝีนั้นเร่งกลาย
เน่าเปื่อยมิรู้หาย ทรุดโทรมทั้งตน
แร้งกานกจะกรุม จิกสับสาละวน พาบินขึ้นบน
ไปในเวหา สับปากจมูก จิกหูจิกตา
นกจะกรุมแร้งกา ยื้อแย่งเรี่ยราย
บาปหญิงหมู่นี้ เมื่อชาติก่อนไกล เขาอัญเชิญไป
ให้ลงผีดู มันลงผีเท็จ มันย่อมว่ากู
กูพ่อแม่สู กูเป็นตายาย

[17] เพิ่มเติมจากฉบับสอบทาน พระมาลัยฉบับวัดราชบัลลังก์.
[18] เพรางาย – เวลาเช้า.

กูนี้เผ่าพันธุ์ แห่งสูทั้งหลาย กูจะให้สูหาย
สูอย่าร้อนใจ สูเร่งบนบาน บนเป็ดบนไก่
วัวควายตัวใหญ่ สูเร่งบนบาน
เงินผูกคอหม้อ ขวัญข้าวเทียนทอง หมากพลูใส่ซอง
เหล้าเข้มบนบาน ขวัญข้าวเนื้อปลา มีหัวมีหาง
กูจึงจะละวาง ให้สูเป็นคน
แกล้งลงผีเท็จ มันย่อมใส่กล แสร้งถ้อยลวงคน
ให้เขาเชื่อใจ บาปบาปปดเท็จ ให้ฆ่าเป็ดไก่
เล็บตีนเน่าใน มือเน่าพิกล
บาปบาปปดเท็จ ให้เขาดูดี ทั้งตัวย่อมฝี
แกะฝีกินเอง บาปบาปมดเท็จ เชื้อมันครืนแครง
กินเนื้อหนองเอง ที่ฝีแห่งตน
บาปบาปปดเท็ด กล่าวเท็ดให้ฉงน กินเกล็ดฝีตน
กินหนองทุกวัน บาปบาปปดเท็ด ให้เขาผูกกัน
เป็นเปรตฉกรรจ์ ยิ่งกว่าพันปี
บาปบาปปดเท็จ ให้เขายินดี เป็นเปรตอัปรีย์
ลำบากเหลือหลาย ผู้เชื่อแม่มด เอาบาปเป็นนาย
ตัวเป็นตัวควาย หัวเป็นหัวคน
ผู้เชื่อแม่มด ทิฏฐิมงคล ตัวเป็นตัวคน
หัวเป็นหัววัว ผู้เชื่อแม่มด ย่อมบนบานตัว
ตัวเป็นตัววัว หัวเป็นแร้งกา
ผู้เชื่อแม่มด ย่อมเซ่นเหล้ายา ตัวเป็นแร้งกา
หัวเป็นหัวคน ผู้เชื่อแม่มด ย่อมว่าเป็นผล
ตัวนั้นพิกล หลากหลากหลายพัน
อสุรกายหมู่นี้ ย่อมเบียดเบียนกัน ฆ่ากันทุกวัน
ยิ่งกว่าพันปี ผู้โจทนา ว่าเหตุดังนี้
เซ่นเหล้ากับผี บาปนี้หนักหนา
ผู้เฉลยรู้แท้ จึงแก้ปริศนา ว่าผีนี้นา
บ่มีเป็นมงคล ตายไปเป็นผี เพราะใจอกุศล
บาปเมื่อเป็นคน ให้เขาเชื่อใจ
แต่บาปบาปแล้ว เร่งเซ่นฆ่าไป ฆ่าหมูฆ่าไก่
ฆ่าไปทุกวัน บรรดาบาปจะสิ้น บาปนั้นกลับยัง
ผู้เซ่นภายหลัง เสมือนหนึ่งเพิ่มบาปไป
ทั้งว่าเซ่นผี บาปนักเหลือใจ เสมือนเพิ่มบาปไป
ให้แก่ผีทั้งหลาย ผู้เชื่อแม่มด เอาบาปเป็นนาย
เป็นอสุรกาย กล่าวแล้วแต่หลัง

ธรรมนี้ท่านผู้ปราชญ์ อันฉลาดแจ้งธรรมา ตามคำเทศนา
ฟังแล้วจำเอา[19]

ฉันท์

๏ เมื่อนั้นว่ายังมี เปรตผู้หนึ่งเห็นพึงกลัว
มีแต่ตีนไม่มีหัว เป็นเปรตหัวด้วนดูพิกล
๏ ยมบาลเอาหอกแหลม ร้อนกว่าร้อนตรึงทั้งตน
เปรตนั้นดิ้นเสือกสน บนปลายหอกร้อนหนักหนา
๏ เอาหอกรุมแทงลง ชูขึ้นไปในเวหา
ถ้าจะนับจะคณนา ยังยิ่งกว่าจึงพันปี
๏ เปรตหัวด้วนร้อนปวดนัก เป็นอัปลักษณ์ร้ายอัปรีย์
ปากอยู่รูทวารน่าบัดสี มีดวงตาอยู่ในอกตน
๏ มีหูอยู่ในท้อง ส่วนจมูกอยู่เบื้องบน
มีรูปนั้นพิกล ทนวิบากยากหนักหนา
๏ แร้งปากเหล็กกาปากเหล็ก นกจะกรุมรุมกันมา
บินเข้าสับจิกตา หูจมูกขาดเรี่ยราย
๏ เปรตนั้นจะเป็นก็มิเป็น ส่วนจะตายก็บ่มีตาย
ทนวิบากยากเหลือหลาย อย่างมากมายกว่าพันปี
๏ เปรตนั้นเมื่อเป็นคน อยู่แว่นแคว้นแดนพระบุรีย์
ราชคฤห์เมืองมีศรี ชายผู้นั้นใจอาธรรม์
๏ ชวนเพื่อไปรุกร้น ปล้นเอาท่านแทงฆ่าฟัน
เป็นคนใจอาธรรม์ ฉกตีเอาคนเดินทาง
๏ แลเห็นซึ่งสิ่งของ ลักลอบเอาบ่ไว้วาง
บ่กลัวบ่เกรงขาม ลักช้างม้าแลวัวควาย
(๏ ลุกล้นคนดั้นออม วังแวดลอมพรอมมากมาย
บ่มีกลัวบ่มีลอาย ร้องวุ่นวายว่าโอเลิยเอา)[20]
๏ บาปปล้นท่านชิงเอาท่าน ผลาญเจ้าทรัพย์ให้อับเฉา
ปล้นฟันเฆี่ยนเอาทรัยพ์เขา เป็นเปรตอยู่ตัวเปล่ามีแต่ตัวไม่มีหัว
๏ บาปปล้นท่านร้องกระหวาด ให้เจ้าทรัพย์ตกใจกลัว
เป็นเปรตไม่มีหัว มีแต่ตัวเน่าพิกล
๏ บาปรุกร้นปล้นเอาท่าน ให้เจ้าทรัพย์ตกใจฉงน
บรรดาปากจะอยู่เบื้องบน ปากกลับอยู่รูทวารเอง
๏ เพราะบาปชิงของท่าน คุกคำรามอยู่ครืนเครง
เป็นเปรตอยู่วังเวง มีหูอยู่ในท้องตน

---

[19] ในเอกสารต้นฉบับจบเพียงแค่นี้

[20] เพิ่มเติมจากฉบับสอบทาน พระมาลัย ฉบับวัดราชบัลลังก์

๏ บาปปล้นท่านแย่งซึ่งท่าน คิดหาการกรรมไล่ตน
รูจมูกอยู่งเบื้องบน รูปทั้งนั้นก็เคลื่อนคลาย
๏ ขาขาดจมูกแหก หูด้วนแฉกแตกเรี่ยราย
เร่งเร้าเร่งครางคาย บาปปล้นท่านมาถึงตัว

เชิด

๏ เมื่อนั้นบรรดาเปรตอสุรกาย นรกทั้งหลาย
ต่างต่างก็ยกมือไหว้พระมาลัย
๏ ตูข้าลำบากเหลือใจ ขอสมเด็จพระมาลัย
นำเอาคดีนี้ไปบอกแก่ญาติกา
๏ ขอพระคุณจงบอกจงหนักหนา ขอพระกรุณา
ให้ฝูงญาติกาเร่งทำบุญ
๏ ให้เขาจำเริญพุทธคุณ อุทิศส่วนบุญ
แผ่ผลอานิสงส์มาถึงตูข้าอย่านาน
๏ ให้ญาติให้โภชนาเป็นทาน ให้เร่งทำการ
จำศีลสร้างพระแล้วภาวนา
๏ ให้เขาอุทิศส่วนบุญมา ว่าตูข้านี้หนา
จะคอยรับเอาทันใจ
๏ ข้าแต่สมเด็จพระมาลัย ผู้เป็นเจ้าจงไป
ในเมืองที่ญาติกาดู
๏ เมืองนั้นฝูงญาติข้าอยู่ ขอพระได้เอ็นดู
บอกแก่ญาติทั้งหลาย
๏ ตูข้าลำบากเพียงปางตาย จงบอกแก่ญาติทั้งหลาย
ว่าบาปนี้อย่าทำเลย
๏ ตูข้าเจ็บปวดบ่สะเบย มาลัยเจ้า น หัวเอย
ขอพระบอกจงเร็วพลัน
๏ ให้เขาจำศีลจงทุกวัน ให้มันฟังธรรม
แล้วอุทิศส่วนบุญนั้นส่งมา
๏ ให้ญาติถวายธูปเทียนชวาลา[21] แผ่ผลนั้นมา
ตูข้าจึงพ้นเพราะทำบุญ

ฉันท์

๏ นรกแลเปรตา ถวายวันทาไหว้ทรงไป
จึงพระเถรมาลัย บอกแก่ญาติถ้วนทุกคน
๏ ดูกรท่านทั้งหลาย เร่งขวนขวายสร้างกุศล
ญาติกาท่านได้ทุกคน จงให้ทานการกองบุญ

[21] ชวาลา - เครื่องตามไฟชนิดหนึ่ง ใช้ตั้งหรือแขวน มีรูปเป็นหม้อกลม สำหรับใส่น้ำมันมีพวยยื่นมาใช้ใส่ ไส้จุดไฟ.

๏ เปรตนรกสั่งฉันใด พระมาลัยนำมาพลัน
บอกแก่ญาติถ้วนทุกอัน อันเขาอยู่ในเมืองคน
๏ เปรตนรกสั่งดังนี้ ร้องสั่งมีทุกตัวคน
ทำบาปดังนี้ได้ทุกข์ทน บาปเช่นนี้อย่ากระทำเลย
๏ ชื่อว่าทานให้เร่งให้ ชื่อว่าศีลให้เร่งทำ
ชื่อว่าบุญเร่งกระทำ คุณพระเจ้าเร่งภาวนา
๏ ทำบุญเป็นส่วนบุญ แม่มีคุณแลบิดา
จงอย่าได้ทำปาณา[22] ให้ทำล้วนส่วนกุศล
๏ หญิงชื่อนี้ชายชื่อนี้ ร้องสั่งมีมาทุกคน
ให้ญาติเร่งขวายขวน แล้วแผ่ผลมาเร็วพลัน
๏ เขาเป็นทุกข์ทุกวันคืน ให้สะอื้นแลโศกศัลย์
ให้พลางทางสั่งพลัน ถึงบิดาแลมารดร
๏ บ่มีเห็นใครจะช่วยได้ เห็นแต่ญาติกากร
ให้ญาติเร่งสังวรณ์ จำศีลแล้วแล้วให้ทาน
๏ เขาคำนึงถึงลูกนัก อีกเมียรักนางนงคราน
ให้ลูกรักเมียสงสาร ส่งบุญนั้นมาจงพลัน

เชิด

๏ เมื่อนั้นฝูงคนทั้งหลาย ได้ฟังอภิปราย
พระมาลัยเจ้าบอกพลัน
๏ เขาจึงแต่งกัปปีย์จังหัน[23] ใส่ถาดครามครัน
แล้วจึงส่งบุญนั้นไปถึงญาติกาตน
๏ เมื่อนั้นเปรตทั้งหลาย เล็งเห็นกุศล
อันญาติกระทำนั้นก็ดีใจ
๏ เขาจึงพ้นทุกข์นั้นไป เกิดในสุลาลัย
มีวิมานแก้วแล้วไปด้วยนางสวรรค์อันโสภา
๏ เที่ยงแท้เป็นเหลือใจ พระเถรมาลัย
มีฤทธิหนักหนา
๏ เธอโปรดนรกเปรตา ให้พ้นทุกขา
เป็นสุขสำราญ
๏ เหตุดังนี้เที่ยงแท้ พระเถรนี้แล
มีบุญสมภาร
๏ เธอย่อมนำสัตว์ล่วงสงสาร เข้าสู่นิพพาน
พ้นทุกขภัย

---

[22] ปาณา – ย่อมาจากศีลข้อที่ 1 ว่า ปาณาติปาตา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ หมายถึง พึงละเว้นการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต.

[23] [กับปี] (ปาก) น. กับข้าว (ใช้เฉพาะภิกษุสามเณร), มักใช้เข้าคู่กับคำ จังหัน ว่า กัปปีย์จังหัน.

ราบ

เมื่อเช้าวันหนึ่ง จึงเถรพระมาลัย เสด็จไป
เที่ยวภิกขาจาร มีมือถือบาตร คลุมผ้าจีวร
เดินด้วยสังวรณ์ ได้แล้วคลาไคล
ยังมีชายหนึ่ง เป็นคนเข็ญใจ เก็บผักหักไม้
เลี้ยงพระมารดา ลงไปสู่สระ เพื่อจะเก็บผักมา
เลี้ยงพระมารดา ตามยากทรพล
ชายนั้นอาบน้ำ ชำระเนื้อตน เห็นดอกอุบล
แปดดอกโสภา ชายนั้นจึงเก็บ เอาดอกไม้มา
ด้วยใจศรัทธา ชื่นชมยินดี
ชายนั้นจึงเห็น พระเถรมาลัย อันมาแต่ไกล
สำรวมอินทรีย์ เล็งไปทั่วแอก เห็นงามมีศรี
มีอิทฤทธี มีฌานผ่องใส
ชายนั้นครั้นเห็น พระเถรมาลัย จึงเดินเข้าไป
ด้วยใจกุศล ชายนั้นจึงถวาย ดอกไม้อุบล
ด้วยใจกุศล แก่พระมาลัย

ชายนั้นจึงตั้ง ปณิธานไป นึกแต่ในใจ
ข้าขอปรารถนา จะเอาอันใด ชายนั้นจึงจินดา
จึงสวดคาถา ดั่งปณิธาน
เดชะข้าถวาย ดอกไม้เป็นทาน ข้าเกิดในสถาน
ที่ใดที่ใด แม้นได้หมื่นชาติ แสนชาติไปไกล
ชื่อว่าเข็ญใจ ขออย่าได้เกิดมี
เมื่อนั้นพระเถร จึงรับเอาด้วยดี ดอกอุบลมีศรี
จากชายนั้นมา เธอจึงกระทำ อนุโมทนา
จึงสวดคาถา ให้จำเริญบุญ

เชิด

๏ ยังท่านชั่วนี้ฉันใด ใครให้ด้วยใจ
อันใสบริสุทธิ์ยินดี
๏ ด้วยอันชื่นชมเปรมปรีดิ์ จะเอาโลกุตตระก็ดี
ก็จะได้ดุจใจจง
๏ ดอกไม้ดอกเดียว เอาไปบูชาแล้วไซร้
ได้นางฟ้าแปดสิบโกฏิครัน
๏ มีบุญแลรูปโฉมโนมพรรณ จะได้ทรงธรรม์
จบปิฎกกันไกร
๏ พระเจ้าเทศนาย่อผลไป แล้วจึงรับเอาดอกไม้
จึงพระมาลัยนึกจินดา
๏ ควรกูจะเอาไปบูชา ถวายดอกมาลา
ในมหาโพธิพฤกษเจดีย์

๏ ในสัตตมหาสถาน แต่ก่อนมานาน
ทั้งนี้ย่อมได้ไปบูชา
๏ คิดแล้วคิดเล่าถึงเจ็ดครา ที่ได้เก็บไปบูชา
ควรกูจะอาไปให้ถึงพระเจดีย์
๏ อย่าเลยดอกไม้มีศรี พระเกษเจดีย์
บัดนี้ควรกูไปบูชา
๏ พลางกูจะไปวันทา พระธาตุจุฬามณี
ที่อินทรารับไปประดิษฐาน
๏ เมื่อนั้นพระเถรมาลัย รับเอาดอกไม้
ทั้งแปดดอกอันมีศรี
๏ จึงเหาะด้วยฤทธิพิทธี ถึงพระเกษเจดีย์
ประมาณลัดนิ้วมือเดียว
๏ ดอกไม้แปดดอกอันบาน เจอถวายในสถาน
ทั้งแปดทิศเป็นบูชา
๏ พระมาลัยเจ้าจึงวันทา พระเกษจุฬา
แล้วก็นั่งข้างฝ่ายบรรณ[24]

ฉันท์

๏ เมื่อนั้นบั้น[25]อินทรา มีเทวาเป็นบริวาร
นางสวรรค์อันนงคราน จะแจ่มหน้าเป็นนวลศรี
๏ นางสวรรค์ไประรีบ สะพรึบ[26]พร้อมย่อมสาวศรี
ไปไหว้พระเจดีย์ ด้วยชาวแม่นางทั้งผอง
๏ อินทราจึงกราบไหว้ ถวายดอกไม้ธูปเทียนทอง
กับชาวแม่นางทั้งผอง จึงถวายตาท้าวอินทรา
๏ กราบไหว้ทั้งแปดทิศ แล้วบพิตรจึงวันทา
ทักษิณารอบจุฬา มุณีเวียนเป็นสามวง
๏ อินทราแลชาวสวรรค์ อันมีพรรณงามยืนยง
ทักษิณแล้วนั่งลง จึงแลเห็นพระมาลัย
๏ อินทราแลนางสวรรค์ ยกหัตถขึ้นงามไสว
วันทาพระมาลัย แล้วนั่งล้อมพระมหาเถร

ราบ

เมื่อนั้นอินทรา จึงไหว้ถามไป พระมาแต่ไหน
มาถึงเมืองสวรรค์ ข้าพระขอถาม จงบอกพลัน
มาถึงสวรรค์ เพื่อจะเอาอันใด

---

[24] บรรณ หมายถึง ปีก ฝ่ายบรรณ น่าจะหมายถึง ด้านข้าง
[25] บั้น – ฝ่ายว่า, ส่วนว่า
[26] สะพรึบ – พร้อมพรั่งอยู่มากมาย อย่างเต็มที่

เมื่อนั้นพระเถร จึงบอกทันใจ ตามอัธยาศัย
อันเธอขึ้นมา เราเอาดอกไม้ มาไหว้บูชา
เพื่อจะวันทา พระเกษเจดีย์
พระเถรจึงถาม เจดีย์ใครทำ อินทรารับคำ
ข้าพเจ้านา ข้าพระทำไว้ เพื่อจะไหว้วันทา
แห่งเทพเทวา อันอยู่เมืองสวรรค์
พระเถรจึงว่า เทวดาทั้งนั้น สร้างกุศลพลัน
แต่อยู่เมืองดิน จึงได้เสวยสุข เป็นพรหมเป็นอินทร์
จะอยู่นั่งกิน ผลก่อนเป็นไร
เมื่อนั้นพระอินทร์ จึงแจ้งแถลงไข จึงบอกออกไป
เล่าแจ้งถวาย เมืองเป็นเทวา ด้วยกันทั้งหลาย
ลางเทพหญิงชาย บุตรานอยเดียวไป
มาอยู่ในสวรรค์ มิทันเท่าใด จะจุติลงไป
ในโลกโลกา ประดุจดังคน ทำไรไถนา
ได้ข้าวเอกา ทะนานเดียวไป
เอาไปใส่ไว้ ในยุ้งอันใหญ่ มิได้เท่าใด
หมดสิ้นบินนาน เทวาลางคน บุญมากโอฬาร
มาอยู่นาน ในสวรรค์เป็นเสถียร
ประดุจดังคน มีข้าวหลายเกวียน ใส่ไว้ในสังเวียน
ยุ้งฉางอันนั้น ชายนั้นได้กิน หลายปีหลายวัน
เพราะข้าวนั้นครัน เอนกด้วยผล
อันนี้อุปมา เหมือนเทพเมืองบน มีบุญแผ่ผล
ยืนนานเหลือใจ ดุจผู้หนึ่ง มีข้าวน้อยไป
มีสินเท่าใด มีคุณปัญญา
ผู้นั้นค้าขาย ทำไรไถนา ได้เลี้ยงอาตมา
บ่มิตกเข็ญใจ ประดุจผู้หนึ่ง มีข้าวมากมาย
บ่มิได้ผันผาย ค้าขายต่อไป
ประดุจเทวา มาอยู่ตรึงไตร สิ้นบุญกลับไป
ในโลกโลกา จึงบุญมีมาก ยิ่งเท่าแสนทวี
จะได้เป็นที่ พึ่งผลเก่าสืบไป
ผู้นั้นจะอยู่ ในสวรรค์สุขไล เพราะบุญทำไว้
จึงค้ำชูคน ให้ได้ไปเกิด เป็นอินทร์เป็นพรหม
ต่อเท้าถึงจม อมฤตนิพพาน

ฉันท์

๏ เมื่อนั้นพระมาลัย ได้ยินอินทร์แจ้งแถลงถวาย
จึงถามอภิปราย ถึงท้าวอินทราใจกุศล

๏ ดูกรชาวอินทรา เทพดาในเมืองบน
มาไหว้ธาตุถ้วนทุกคน เป็นสุขระรื่นชื่นชมเชย
๏ ไมตรีพระโพธิสัตว์ ท่านเสด็จมาฤาฉันใด
มาไว้ธาตุบรมเมตไตร พระศรีอาริย์ยังจะมาฤา
๏ พระศรีอาริย์ท่านใจสุทธิ์ หน่อพระพุทธอันเลื่องลือ
ท่านนั้นยังจะมาฤา ฤาเสด็จอยู่ในวิมาน
๏ อินทราจึงขานตอบ โดยรอบชอบโวหาร
พระเจ้าพระศรีอาริย์ อย่าพักว่าฉันใดเลย
๏ ไมตรีท่านดีนัก ท่านย่อมจะมา น หัวเอ๋ย
พระเถรอย่าถามเลย พระศรีอาริย์ท่านจะมา
๏ พระมาลัยจึงจะถาม โดยคำงามเผยว่าถ้า
พระศรีอาริย์ท่านจะมา ท่านย่อมมาในวันใด
๏ เธอจะมาในวันนี้ ฤาจะมาในวันใด
เราใคร่รู้ให้เต็มใจ เราจะใคร่ชมพระศรีอาริย์
๏ อินทรายกมือไหว้ พระมาลัยบอกอาการ
อันองค์พระศรีอาริย์ ย่อมมาไหว้พระเจดีย์
๏ สิบสี่ค่ำสิบห้าค่ำ แลแปดค่ำเหมือนวันนี้
พระศรีอาริย์ไมตรี มาไหว้พระเป็นธรรมดา
๏ อันพระศรีอาริย์ไมตรี กราบไหว้แล้วจึงวันทา
ไหว้แล้วเสด็จเทศนา ตูข้าฟังเพราะอยู่วังเวง
๏ อรรถาธิบายพระธรรม พระองค์เจ้าเทศนาเอง
เสียงเพราะดังครื้นเครง ฝูงเทพฟังก็ยินดี
๏ เมื่อนั้นพระมาลัย จึงถามไปแก่ท้าวโกสีย์
วันนี้วันอัฏฐมี[27] ท่านจะมาฤาฉันใด
๏ เออพ่อท่านจะมา มหาเถรอย่าร้อนใจ
น้อยหนึ่งพระเมตไตร ท่านจะมาถึงสถาน
๏ พระเถรแลอินทรา กล่าววาจาบ่มิทันนาน
เทพหนึ่งมีบริวาร ได้ร้อยหนึ่งจึงเสด็จมา
๏ พระเถรทอดตาเห็น จึงถามท้าวอัมรินทรา
มาโพ้นดูโสภา นั้นแลฤาคือพระศรีอาริย์
๏ พระอินทร์จึงกล่าวแก้ โดยเที่ยงแท้บ่มิทันนาน
นั้นใช่องค์พระศรีอาริย์ ท่านเป็นเจ้าผู้เลิศไตร
๏ พระเถรเธอจึงถาม ท่านผู้นั้นนั่นคือใคร
ได้ทำบุญนั้นชื่อใด มีบริวารงามโสภา
๏ ข้าแต่มหาเถร ข้าจะบอกกุศลแห่งเทวา
เทพนั้นเมื่อก่อนนา เป็นคนจนร้ายเข็ญใจ

[27] ดิถีที่ 8, เรียกวันถวายพระเพลิงพระพุทธเจ้าในวันแรม 8 ค่ำ เดือน 6 ว่า วันอัฐมี.

๏ ย่อมเกี่ยวหญ้ามาขายกิน ตามระบอบโลกวิสัย
ห่อข้าวพอกตะพายออกไป เพื่อจะกินเลี้ยงอาตมา
๏ ชายนั้นปันก้อนข้าว ก้อนหนึ่งเล่าทิ้งให้กา
ด้วยน้ำใจใสศรัทธา แก่ตัวกาอันอัปรีย์
๏ เมื่อจะตายระลึกได้ ถึงบุญนั้นก็ยินดี
จึงได้เกิดมาทั้งนี้ มีบริวารงามโสภา
๏ ผู้ใดได้ให้ข้าว แก่ดิรัจฉานคือตัวกา
ด้วยน้ำใจใสศรัทธา อันยินดีเชื่อคุณทาน
๏ ผลบุญย่อมแต่งให้ ได้นางฟ้าเป็นบริวาร
ย่อมสาวสวรรค์อันสะคราน ได้ร้อยหนึ่งหน้านวลศรี
๏ เทพนั้นเสด็จมา ถวายวันทาพระเจดีย์
ด้วยชาวแม่งามมีศรี ย่อมมีรูปอันโสภา
๏ ถวายธูปแลเทียนทอง ดอกไม้ตรองแล้วบูชา
ถวายแล้วก็ออกมา นั่งในทิศอุดรนั้น
๏ ดับนั้นมิทันนาน เทพหนึ่งมาด้วยพลัน
มีบริวารถ้วนถึงพัน เพื่อจะไหว้พระเจดีย์
๏ บริวารล้วนสาวหนุ่ม หน้าชวยชุ่มงามมีศรี
รุ่งเรืองด้วยรัศมี อันใสสดรจนา
๏ มหาเถรเห็นแต่ไกล จึงถามไถ่ท้าวอินทรา
เทพนั้นเสด็จมา พระศรีอาริย์ฤาฉันใด
๏ พระอินทร์บอกว่าผู้อื่น พระเถรถามว่าคือใคร
ได้ทำบุญนั้นชื่อใด มีนางฟ้าเป็นบริวาร
๏ สมเด็จท้าวโกสีย์ กล่าวคดีบอกบ่มินาน
เทพนั้นเป็นนายโคบาล ท้าวหนุ่มน้อยไปเลี้ยงวัว
๏ เมื่อจะกินซึ่งข้าวพอก แบ่งแล่งออกแล้วทูนหัว
ส่วนหนึ่งให้เด็กเลี้ยงวัว อันเป็นเพื่อนเลี้ยงด้วยกัน
๏ บุญอันได้ให้ข้าว เด็กเลี้ยงวัวไม่เดียจฉัน
บริวารถ้วนถึงพัน งามแน่งน้อยหน้านวลศรี
๏ แห่ห้อมล้อมกันมา เพื่อจะวันทาพระเจดีย์
บริวารพันหนึ่งมี เพราะให้ข้าวเด็กโคบาล
๏ เทพนั้นเสด็จเข้ามา ถวายวันทาบ่มิทันนาน
ด้วยเจ้าแม่อันสะคราน ทั้งแปดทิศเป็นบูชา
๏ ทักษิณสามรอบแล้ว ออกมานั่งในสถาน
ฝ่ายปัจฉิมทิศาสาร เป็นกำหนดโดยควรการ
๏ ยังมีเทพหนึ่ง นางถ้วนหมื่นเป็นบริวาร
เสด็จมาโดยสำราญ เพื่อจะไหว้พระเจดีย์
๏ แห่ห้อมล้อมกันมา เทพนั้นรุ่งรุจี
พระศรีอาริย์พระไมตรี โพธิสัตว์ฤาฉันใด

๏ พระอินทร์จึงแถลง บอกให้แจ้งแก่พระมาลัย
เทพนั้นใช่จอมไตร ใช่พระเจ้าพระศรีอาริย์
๏ พระเถรถามไปพลัน เทพนั้นเมื่อก่อนกาล
เมื่อยังอยู่ในสถาน ได้ทำบุญอันชื่อใด
๏ อินทราจึงบอกแจ้ง แถลงยุบลกุสลไป
เทพนั้นเมื่อก่อนไกล ฝ่ายกุศลย่อมแจ้งเจน
๏ ใจยินดีมิได้เศร้า ได้ให้ข้าวแก่เจ้าเณร
ทั้งกายก็อ่อนเอน ศรัทธาเชื่อในพระศาสนา
๏ เดชบุญได้ให้ข้าว แก่เจ้าเณรด้วยศรัทธา
สิ้นชีวิตได้เกิดมา ในเมืองฟ้าสุขสำราญ
๏ บุญนั้นจะตามติด ทุกทุกทิศตราบนฤพาน
ด้วยเดชอันให้ทาน ได้บริวารหมื่นหนึ่งมี
๏ เทพนั้นก็เข้ามา ถวายบูชาพระเจดีย์
ด้วยชาวแม่นางสาวศรี อันเป็นยศบริวาร
๏ ไหว้แล้วทั้งแปดทิศ ออกมานั่งในสถาน
ทักษิณแล้วอยู่สำราญ ตามกำหนดควรแก่ตน

เชิด

๏ เทพหนึ่งมาด้วยพลัน มีบริวารมากครามครัน
ได้สองหมื่นล้อมกันมา
๏ พระมาลัยทอดตาเห็น จึงถามท้าว
อัมรินทรา
๏ อันมานั้นดูโสภา คือพระศรีอาริย์
หน่อพุทธังกูรเจ้าฤาฉันใด
๏ พระอินทร์จึงขานไป ว่ามานั้นมิใช่
องค์พระเจ้าพระศรีอาริย์
๏ พระเถรจึงเผยโวหาร ถามท้าวมัฆวาน
ว่าเทพผู้นี้คือองค์ไตร
๏ ได้สร้างกุสลผลชื่อใด มีบริวารไสว
ล้วนงามงามทุกทุกคน
๏ พระอินทร์จึงชี้ช่องกุศล เทพนั้นเมื่อเป็นคน
ได้ใส่บาตรน้อยหนึ่งเดียว
๏แก่พระภิกขุอันเทียว บิณฑิบาตรมิได้แลเหลียว
ประกอบด้วยศีลา
๏ผู้ใดใส่บาตรเป็นทาน แก่ภิกขุอันมีศีลาจาร
อันเดินบิณฑบาตในหนทาง
๏ ผู้นั้นจะได้บริวารประดับต่างต่าง รูปร่างสำอาง
ทรงโฉมโนมพรรณ

๏ เทพนั้นเสด็จมาด้วยพลัน ถวายธูปเทียนอนันต์
แก่พระธาตุจุฬามณี
๏ ไหว้ทางแปดทิศด้วยดี กับนางสาวศรี
มานั่งในที่อันดับนั้นไป

(สุรางคนางค์)

๏ ยังมีเทพหนึ่ง บริวารสี่หมื่น เสด็จมาชมชื่น
ไหว้พระเจดีย์ พระเถรเล็งเห็น ถามท้าวโกสีย์
พระศรีอาริยไมตรี มาโพ้นฤๅกลใด
๏ พระอินทร์จึงถาม ไหว้พลางตอบไป ใช่พระเมตไตร
หน่อพระทศพล พระเถรจึงถาม บพิตรบัดดล
เทพนี้เมื่อเป็นคน สร้างผลชื่อใด
๏ เทพนั้นเมื่อก่อน เป็นช่างหูก[28]ใหญ่ ปัญญาเลื่อมใส
ทำบุญบ่มิหย่อน อยู่ในเมืองอนุราช บุรีนคร
ช่างหูกบวร คือเพชรลูกัน[29]
๏ ชายนั้นเห็นซากผี ขมีขมัน เก็บฟืนด้วยพลัน
มาเผาเอาบุญ นิมนต์พระสงฆ์ ให้บังสุกุล
ให้ทานทำบุญ อุทิศส่งไป
๏ ชายนั้นใส่บาตร อังคาส[30]ผ้าไตร ฟูกหมอนอันใหญ่
เตียงตั่งอันดี ได้สี่หมื่น เพราะบุญเผาผี
มีที่นอนดี บุญให้ฟูกหมอน
๏ เทพนั้นเขาถวาย ประนมกร พระธาตุบวร
ด้วยบริวารแห่งตน ทักษิณแปดทิศ ด้วยใจกุศล
ทั้งบริวารคน ทั้งอันดับนั้นไป
๏ ดับนั้นเทพหนึ่ง เสด็จถึงทันใจ นางห้าหมื่นไสว
แต่ล้วนสาวสวรรค์ มีรัศมีรุ่งเรืองแสงฉันท์ มาถวายอภิวันท์
แก่พระธาตุเจดีย์
๏ พระเถรเล็งเห็น ถามท้าวโกสีย์ มาโน้นพระไมตรี
แลฤๅกลใด พระอินทร์จึงตอบ ว่าเทพนี้มิใช่
พระเถรว่าใคร งามยิ่งบวร
๏ เทพนี้เมื่อก่อน ได้เป็นพระยา ในเมืองลงกา
เกาะแก้วบวร ชื่อท้าวสัทธาดิส ธิบดี
เธอได้เป็นพี่ แห่งท้าวอภัย

---

[28] ช่างทอผ้า.
[29] พระวิษณุกรรม.
[30] ถวายอาหารพระ, เลี้ยงพระ.

๏ ท่านนั้นคำรบ ไหว้นบพระไตร พระอรหันต์นั้นไซ้
ท่านก็ได้นมัสการ ศีลห้าศีลแปด ได้อธิษฐาน
พระไตรลักขณญาณ ท่านก็ได้ภาวนา
๏ บ่มีได้ตระหนี่ คลี่ทรัพย์บูชา พระสงฆ์ไปมา
ยาจกอาลัย บุญดังนี้แลนา พระมาลัย
นางสวรรค์ล้อมไป ห้าหมื่นมีศรี
๏ เทพนั้นเสด็จมา ไหว้พระเจดีย์ ยอกรชุลี
แปดทิศเวียนไป จึงออกมานั่ง ดับนั้นบ่มิไกล
ตามอัธยาศัย ที่นั่งแห่งตน

เชิด

๏ ยังมีเทพหนึ่งเสด็จมาด้วยพลัน บริวารครามครัน
หกหมื่นโดยตรา
๏ มาเพื่อจักไหว้วันทา พระเกษจุฬา
ธาตุพระเจ้าด้วยดี
๏ พระเถรจึงถามท้าวโกสีย์ มาโพ้นไมตรี
พระโพธิสัตว์ฤาฉันใด
๏ พระอินทร์บอกพระมาลัย พระศรีอาริย์มิใช่
เทพองค์อื่นเสด็จมา
๏ พระเถรจึงถามท้าวอินทรา ว่าเทพดา
ได้สร้างกุศลชื่อใด
๏ พระอินทร์บอกว่าแต่ก่อนไซร้ นามชื่อท้าวอภัย
ทุสสตามุณีเจ้าลังกา
๏ เธอนั้นมีใจศรัทธา ให้ผ้าแลหญ้า
ให้ทั้งกุฏิจังหัน
๏ ปรนนิบัติแก่พระทุกวัน หมั่นฟังพระธรรม
แล้วอุปัฏฐากแก่พระสงฆ์
๏ ไหว้นบคำรบดำรง เอาจิตเอาใจปลง
ช่วยทั้งวันพระสงฆ์อันมี
๏ ทำสถูปรูปพระเจดีย์ ปลูกไม้พระศรี
มหาโพธิ์เป็นเจติยถาน
๏ ปรนนิบัติพ่อแม่แลพงศ์ปราน[31] รักษาพยาบาล
บำเรอสงฆ์ทุกวัน
๏ ใส่บาตรองค์จังหัน ให้ทานทุกวัน
แก่ยาจกวณิพกทรพล

[31] ปราน - โคตร, วงศ์.

๏ ด้วยเดชะได้สร้างกุศล ตายจากเมืองคน
ได้นางสวรรค์หกหมื่นล้อมกันมา
๏ เทพหนึ่งเสด็จเคลื่อนคลา กราบไหว้วันทา
แล้วทักขิณาพระเจดีย์
๏ ยอกรอัญชุลี ไหว้พระเจดีย์
ด้วยใจบริสุทธิศรัทธา
๏ ไหว้แล้วเสด็จเคลื่อนคลา นั่งโดยถานา
ที่ดับนั้นไป

ฉันท์

๏ เทพหนึ่งดูดาษดา เสด็จลินลามาอึงครืน
มีนางสวรรค์ได้เจ็ดหมื่น สะพรึบพร้อมล้อมกันมา
๏ พระเถรทอดตาเห็น จึงถามท้าวอินทรา
เทพนั้นดูโสภา พระไมตรีฤาฉันใด
๏ พระศรีอาริย์ท่านมาฤา ดูพิลึกงามเหลือใจ
อินทราจึงขานไป ว่าใช่องค์พระศรีอาริย์
๏ พระเถรถามว่าใคร ดูพิลึกใช่สามานย์
เมื่อก่อนสร้างสมภาร สิ่งอันใดจึงได้ผล
๏ เทพนั้นเมื่อชาติก่อน เป็นเณรน้อยใจกุศล
บ่มีได้ประมาทมาลืมตน บ่มีได้เดียดแก่อาจารย์
๏ ทำนุบำรุงชม ไหว้ประนมรับคำขาน
ทรงศีลสิบประการ ก้มกราบนบซบหัวลง
๏ ไหว้พระแมนเป็นนิรันดร์ เขียนเรียนธรรมอันบรรจง
ปฏิบัติแก่พระสงฆ์ เข้าใกล้แล้วแล้วรักษา
๏ ให้น้ำเย็นแลน้ำร้อน อยู่นวดฟั้นดั้นบาทา
กลางคืนอยู่รักษา เมื่อกลางวันอยู่เฝ้าแหน
๏ เมื่อพระครูผู้เฒ่า ท่านจะไปไหว้พระแมน
ประทีปแก้วตามตอมแขวน กวาดผัดผัดแล้วให้หมดใส
๏ อุปัฏฐากแลค้ำชู มิให้ครูยากแก่ใจ
ทรงศีลพระวินัย ศีลสิบอันบ่หม่นหมอง
๏ เดชะบุญดังนี้ จึงมาได้วิมานทอง
ชาวแม่ห้อมล้อมเนืองนอง ย่อมทรงโฉมงามมีศรี
๏ เทพนั้นเสด็จเข้ามา ไหว้วันทาพระเจดีย์
ทักษิณแล้วด้วยดี กับสาวศรีนั่งอันดับนั้นไป

ราบ

๏ ยังมีเทพหนึ่ง เสด็จมารวยรื่น สาวสวรรค์แปดหมื่น
ห้อมล้อมกันมา มือถือดอกไม้ ธูปเทียนชวาลา
ครั้นถึงจึงวันทา ไหว้พระเจดีย์

๏ พระเถรเล็งเห็น ถามท้าวโกสีย์ พระศรีอาริย์ไมตรี
มาโพ้นฤๅใคร พระอินทร์จึงบอก ว่ามานั้นใช่
พระเถรว่าใคร งามยิ่งหนักหนา

๏ ทำบุญสิ่งใด ในโลกโลกา จึงได้เดชา
อานุภาพเรืองรอง จึงมีนางสวรรค์ ห้อมล้อมเนืองนอง
เมื่อก่อนนั้นครอง นามก่อนชื่อใด

๏ เทพนั้นเมื่อก่อน เป็นคนเข็ญใจ เห็นภิกขุไป
คลุมบาตรเดินจร เอาข้าวแห่งตน มาใส่บาตรก่อน
ร้องด้วยเสียงอ่อน พ่อแม่ทั้งหลาย

๏ แม้นเจ้าเรือนอยู่ บ่มีรู้บ่มีใส่ ชายนั้นบอกไป
ให้รู้ขจร ดูกรชาวเรา พ่อแม่แต่ก่อน
พระสงฆ์เดินจร แทบตรอกเรือนเรา

๏ มากน้อยตามได้ ใส่บาตรคาดเอา ตามศรัทธาเจ้า
พ่อแม่ทั้งหลาย ชาวบ้านได้ยิน คำกระทาชาย
ยินดีมากมาย เอาข้าวมาใส่

๏ บางทีชายนั้น เอาภาชนะไปไร่ เอามาแต่ไกล
มาด้วยหาบหาม ชักชวนสัปบุรุษ ใส่ถาดด้วยงาม
ค่อยบอกค่อยถาม ค่อยเล้าโลมเอา

๏ เพื่อจะให้เป็นบุญ เป็นคุณแก่เขา กับทั้งตัวเรา
พลันสู่นฤพาน ทำบุญดังนี้ จึงได้วิมาน
นางสวรรค์อันสะคราน แปดหมื่นห้อมล้อมมา

๏ เทพนั้นเสด็จใน ท่ามกลางนางฟ้า ครั้นถึงจึงวันทา
ไหว้พระเจดีย์ ทักษิณาแปดทิศ ประนมกรชุลี
นั่งอยู่ตามที อันดับนั้นไป

วสันต์

๏ เทพหนึ่งเสด็จลินลา ยาตราเข้ามา
อยู่เนืองครืน

๏ มีนางสวรรค์ได้เก้าหมื่น สะพรึบพร้อม
ล้อมอยู่ไสว

๏ ตาม[32]เทียนทองครองดอกไม้ ก้มกราบไหว้
แล้วลุกขึ้นวันทา

[32] จุดให้ไฟติดไว้ เช่น ตามไฟ ตามตะเกียง ตามประทีป.

๏ พระเถรเล็งเห็นถามท้าวอินทรา เทพโพ้นเสด็จมา
พระศรีอาริย์ฤาใคร
๏ พระอินทร์จึงขานตอบไปทันใด เทพนี้มิใช่
หน่อพระทศพล
๏ พระมาลัยจึงถามไปบัดดล เทพนั้นสร้างกุศล
ผลบุญชื่อใด
๏ พระอินทร์จึงบอกกุศลแห่งเทวา อันได้สร้างมา
แต่ก่อนนั้นบัดใจ
๏ บ้านกรรณิกาเป็นที่มาลัย แห่งชายเข็ญใจ
ในทวีปลงกา
๏ เห็นเจติยะประจุธาตุพระศาสดา ชายนั้นศรัทธา
แลเห็นยินดี
๏ อุทิศศีรษะเป็นดอกไม้ศรี ตาทั้งสองนี้
อุทิศเป็นชวาลา
๏ สุรเสียงอันได้กล่าววาจา อ่อนหวานนั้นมา
เป็นดุริยางค์ดนตรี
๏ น้ำใจอุทิศเป็นน้ำมันหอมอันดี หูทั้งสองนี้
อุทิศเป็นใบธง
๏ ตัวของข้านี้ไหว้หมั่นฟังธรรม มิได้ขาดวัน
เป็นนิจอัตรา
๏ เดชะกุศลอุทิศตนบูชา จึงได้นางฟ้า
เก้าหมื่นเป็นบริวาร
๏ เทพนั้นประนมบังคมนมัสการ พระเจติยถาน
พระเกษจุฬา
๏ ทักษิณแปดทิศแล้วจึงวันทา ด้วยใจปรีดา
ชื่นชมยินดี
๏ จึงถวายธูปเทียนดอกไม้มีศรี รุ่งเรืองรุจี
สว่างแจ้งชัชวาลย์
๏ ครั้นแล้วนั่งเรียงเคียงกันโดยสถาน กับด้วยบริวาร
นั่งดับนั้นไป

ราบ

๏ ยังมีเทพหนึ่ง บริวารถึงแสน แต่ล้วนนางแมน
ห้อมล้อมกันมา พระเถรเล็งเห็น ถามท้าวอินทรา
พระไมตรีมา โน้นฤาฉันใด
๏ มาโน้นแลฤา คือพระเมตไตร อินทราขานไป
ว่าใช่พระศรีอาริย์ เทพนั้นปรากฏ ด้วยยศบริวาร
แต่ก่อนมานาน ทำบุญชื่อใด

๏ เทพนั้นเมื่อก่อน เป็นคนเข็ญใจ อยู่เมืองอันใหญ่
อนุราชบุรี ชายนั้นรักษา ศีลห้าด้วยดี
ปัญญาก็มี น้ำใจกุศล
๏ เกี่ยวหญ้าขายกิน ตามเข็ญใจตน โดยชอบกุศล
ตามโลกวิสัย ชายนั้นจึงเดิน ตามริมน้ำไป
เห็นทรายผ่องใส ดังเงินโสภา
๏ ชายนั้นเห็นทราย จึงเกิดศรัทธา ประมวลเข้ามา
ก่อเป็นเจดีย์ ชายนั้นกราบกราน ประทานชุลี
ชื่นชมยินดี จึงกล่าวเป็นคาถา

ฉันท์

๏ สถูปเจดีย์ทราย งามพรรณราย
ดุจดังแก้วแก้วไพฑูรย์ รัศมีเหลืองเลื่อมพรายพราย
๏ รุ่งเรืองดังกองไฟ งามแสงใสคือแสงทราย
เฉิดฉันงามพรรณราย ดูพิลึกงามโสภา
๏ เร่งยินดียอกรไหว้ เพราะตนได้แต่งรจนา
นำจิตก็โอนอ่อน ประนมกรขึ้นบังคม
๏ เอาตัวอ่อนลงมา ร้องออกจากสรรเสริญ
เก็บดอกไม้มาประสม เรียงเรียบไหว้ถวายบูชา
๏ เลี้ยงดูบำเรอสงฆ์ ถวายสบงจีวรนา
ฉลองทานเป็นนาวา จะขี่ข้ามพ้นสงสาร
๏ บุญคนก่อเจดีย์ทราย ได้นางฟ้าเป็นบริวาร
แสนหนึ่งย่อมสะคราน เป็นบริวารหน้ามีศรี
๏ เทพนั้นเสด็จมา ถวายวันทาพระเจดีย์
กราบกรานประทานชุลี ประนมกรอันบรรจง
๏ ทักษิณาทั้งแปดทิศ ไหว้พระแล้วก็นั่งลง
ในสถานที่บรรจง คนเคยนั่งอันดับนั้นไป

ฯ หนังสือพระมาลัยเล่มนี้ ข้าสร้างไว้ในพระบวรพุทธศาสนา
เพื่อประโยชน์แด่ผู้จะเล่าเรียนจะสวด สวด จงแบ่งกุศลให้กับข้า

(ต่อไปนี้เขียนด้วยตัวขอมไม่บรรจง)

๏ ฉบับสิ้นสุดเหลือ มหาสมุด สักแปดเก้าใบ
ท่านผู้ใดอ่าน ฉันขออภัย อย่าได้สงสัย
ว่าฉันขี้เกียจ
๏ หนึ่งฉันผู้เขียน ถ้าแม้นผิดเพี้ยน เชือนเชียนไม่เรียด
อย่าได้นินทา ตอนว่าเบียดเสียด มือไม่ละเอียด
คล้ายยุงตีกัน

๏ แม้นผิดแม้นพ้อย ช่วยตักช่วยด้วย อย่าได้เดียจฉัน
ช่วยกันเกื้อหนุน ผลบุญมากครัน เกิดชาติหน้านั้น
รูปทรงโสภา
๏ เพราะว่าใบบุญ ที่ได้เกื้อหนุน ตกแต่งธรรมา
จริงแจ้งสัจจะทัง เหมือนยังเช่นว่า ฉันไม่มุสา
แกล้งว่ารำพัน
๏ เดชะกุสล ท่านผู้เริ่มต้น สร้างมาลัยนั้น
ให้ท่านรอบรู้ กระทู้ทางธรรม ปัญญาของท่าน
สูงล้ำบุคคล
๏ เกิดไปชาติใด ให้ท่านสุกใส ด้วยรูปโสภณ
ขึ้นชื่อเข็ญใจ อย่าได้ตามตน ให้นานข้ามพ้น
จากวนโลกีย์
๏ แม้นยังเทียวท่อง อยู่ในห้อง ไตรภพอันมี
จงได้ไปเกิด กำเนิดที่ดี กระกูลเศรษฐี
และท้าวพระยา
๏ จะร่ำเรียนธรรม ให้แม่นให้ยำ จำได้โดยตรา
อย่าให้ลำบาก แสนยากปัญญา จะนึกตรึกตรา
ให้โปร่งปลอดในใจ

ฯะ **นิพฺพาน ปจฺจโย โหตุ** ฯะ๏ ฯะ

(เขียนด้วยหมึกสีม่วง อักษรไทย)

๏ หนังสือเล่มนี้ ประสกรื่น สีกาแก้ว ประสกคุด สีกาแป้น ประสกชุม สีกาเขียว สร้างไว้ในพระศาสนา นิพพาน ปัจโยโหตุ

(เขียนด้วยดินสอ อักษรไทย)

หนังสือหัวนี้ข้าพเจ้าพระเพี้ยนได้สอนเด็กชายภาอ่านเมื่อข้าพเจ้าบวชอยู่ในอารามนี้ ข้าพเจ้าเกิดไปชาติหนึ่งแสนไรขอให้มาร่วมพระพึทธศาสนาอีกต่อไปและขอให้ปัญญาปราดเปรื่อง นิพพาน ปัจจโย โหตุ

ข้าพเจ้าได้เขียนไว้ในพระพุทธศาสนา ขอให้นิพพาน ปัจจโย โหตุ ข้าพเจ้าเป็นผู้อ่านพระมาลัยเล่มนี้แลได้สอนเด็กคนหนึ่ง

<u>หน้าปลาย</u>

๏ เมื่อนั้นพระศรีอาริย์ มีบริวารย่อมสาวศรี
แสนโกฏิได้สี่ที หุมแห่ห้อมล้อมกันมา
๏ ฝ่ายหน้าได้แสนโกฏิ หนหลังโสดดุจเดียวนา
นางนั้นย่อมโสภา ทั้งไตรภพบ่ปูนปาน
๏ เบื้องขวาสร้อยสมโภช นางแสนโกฏิเป็นบริวาร
เบื้องซ้ายพระศรีอาริย์ ได้แสนโกฏิแต่ล้วนนางสวรรค์
๏ พระศรีอาริย์ไมตรี เสด็จท่ามกลางประดุจพระจันทร์
บริวารแต่ล้วนย่อมสาวสวรรค์ ดุจดาวล้อมพระจันทร์
๏ เบื้องซ้ายแลเบื้องขวา รุ่งเรืองมางามเฉิดฉัน
รัศมีแลสีสัน ยิ่งกว่าพระจันทร์เมื่อวันเพ็ญ
๏ พระมาลัยเจ้าแลเห็น พระศรีอาริย์ไมตรี
จึงถามท้าวโกสีย์ ด้วยคำเพราะไปบัดดล

๏ ดูราพ่อบพิตร อันเรืองฤทธิด้วยเดชผล
มานี้ทศพล ฤาฉันใด
๏ ท่านนั้นพ้นประมาณ พระศรีอาริย์ฤาว่าใคร
พระอินทร์จึงขานไป ว่านั้นแลพระศรีอาริย์
๏ พระเถรเห็นเทวา มาก่อนหน้าแลตระการ
ครั้นเห็นองค์พระศรีอาริย์ ยิ่งขึ้นไปได้แสนทวี
๏ อุปมาดุจผู้หนึ่ง เห็นหิ่งห้อยว่าเรืองศรี
ครั้นเห็นพระจันตรี หิ่งห้อยนั้นก็อับเฉาศรี
๏ พระเถรเห็นซึ่งนางฟ้า มาก่อนหน้าพระไมตรี
จึงถามท้าวโกสีย์ เพื่อจะแจ้งซึ่งอาการ
๏ นางสวรรค์ย่อมโสภา มาก่อนหน้าพระศรีอาริย์
เมื่อก่อนสร้างสมภาร สร้างชื่อใดในเมืองคน

เอกบท

๏ นางอันมาก่อนเบื้องหน้า ก่อนเจ้าฟ้าพระไมตรี
๏ มีรัศมีขาวขาวถ้วน อาภรณ์ล้วนพรรณขาว
๏ โฉมเฉิดสาวขาวสด งามหมดจดใครจะปาน
๏ ได้ทำบุญสิ่งใดบ้าง แต่ก่อนสร้างผลชื่อใด
๏ จึงเกิดมาในเมืองฟ้า มีพรรณขาวนิฤมล
๏ ทั้งลำตนแลอาภรณ์ ขาวเนื้ออ่อนน่าพึงชม
๏ รูปอุดมสมทุกสิ่ง เห็นงามยิ่งพรรณขาว
๏ ชื่นชมชาวมาหน้า ก่อนเจ้าฟ้าพระศรีอาริย์
๏ แก้วประการมาเทียบเทียม เอามาเปรียบบ่เหมือนกัน
๏ รัศมีจันทร์ได้แสนโกฏิ ดังนั้นโสดจึงปูนปาน

๏ เมื่อสมเด็จท้าวตรีเนตร[33] จะบอกเหตุกุศลสมภาร
๏ สำแดงการแลบอกเล่า แก่พระเจ้าผู้ชื่อว่ามาลัย
๏ ข้าแต่พระเถรเจ้า นางทั้งหลายเล่าแต่อยู่ในเมืองคน
๏ ทำกุศลจำศีลสร้าง ให้ทานบ้างภาวนา
๏ ให้วัตถาแลดอกไม้ เครื่องลูบไล้แลลาทา
๏ น้ำมันหอมอันอาบอบ ฟุ้งตรลบทั่วทิศา
๏ ให้อาหารอันเอมโอช มธุรสอันเจือจาน
๏ ให้ผ้าดีมีพรรณเลิศ ขาวประเสริฐดังสีสังข์
๏ ทั้งน้ำใจก็พรายพร้อย ขาวคือแก้วสองประการ
๏ สารพรรณขาวย่อมขา(ว)อ่อน ให้สุกหม่อนขาวหมดใส
๏ แก่พระศรีสัพพัญญู สมเด็จหน่อพระพุทธภังส
๏ ศรัทธาท่านใจระรื่น ให้ด้วยชื่นชมยินดี
๏ ตั้งใจจะขอพบ ขอประสบพระศรีอาริย์
๏ ให้ผู้ทรงธรรมอันยิ่งยวด ภูมีหนวด[34]บวชเป็นสงฆ์
๏ ให้ดอกดวงพวงมาลัย เครื่องทั้งหลายย่อมล้วนขาว
๏ จำเริญทานศรัทธาเพียร ศรัทธาเรียนเรียนภาวนา
๏ สิ้นกำเนิดได้เกิดมา เป็นหัวหน้าพระศรีอาริย์
๏ รูปนงคราญหน้าแน่งน้อย งามแช่มช้อยขาวหมดใส
๏ เดชะให้ทานถึงดอกไม้ จึงมาให้รัศมีขาวหมดใส
๏ เดชะให้ทานฟูกหมอน ขาวเนื้ออ่อนดังสำลี
๏ ให้ผ้าดีเนื้อละเอียด เนื้อละเมียดเนื้อละมัย
๏ เกิดมาได้ในเมืองฟ้า เป็นฝ่ายหน้าพุทธองค์
๏ อานิสงส์ชาวเจ้าแม่ ได้สร้างแลแต่เมืองคน
๏ ได้กุศลอันเอนก อดิเรกด้วยทิพย์อาหาร
๏ เราบอกดังนี้นา ให้แก่พระ น หัวฟัง
๏ บุญแห่งนางได้สร้างแล้ว ได้วิมานแก้วล้วนพรรณขาว

ราบ

๏ พระเถรได้ฟัง แห่งท้าวอินทรา สรรเสริญหนักหนา
อิ่มเนื้ออิ่มใจ จึงจะถามถึงบุญ ถึงคุณสืบไป
ให้แจ้งสงสัย พระเถรด้วยพลัน
๏ นางอันมาเบื้องขวา แห่งพระจอมธรรม์ ย่อมเหลืองอนันต์
รัศมีเรืองรอง ผ้านุ่งผ้าห่ม อาภรณ์ย่อมทอง
นางได้ปกครอง ทำบุญชื่อใด

[33] ท้าวตรีเนตร ในที่นี้หมายถึง พระอินทร์.
[34] น่าจะเป็น ภูมีผนวช สอบทานจากพระมาลัยวัดราชบัลลังก์.

๏ ข้าพระจะแจ้ง แถลงให้เต็มใจ ขอพระมาลัย
จำไว้ให้เป็นผล ขอจงพระเจ้า เล่าแก่ฝูงชน
ให้ทำกุศล ดูเยี่ยงกันนา
๏ จะใคร่พบพระไมตรี มิช้า เมื่อท่านเทศนา
ก็จะลุบัดใจ ข้าแต่พระเถร ผู้ชื่อว่าพระมาลัย
ข้าพระจะไข บอกบุญสมภาร
๏ แห่งนางทั้งหลาย อันสร้างมานาน พระตั้งใจปาน
ชื่นชมฟังเอา นางฟ้าทั้งหลาย เมื่อก่อนนั้นเล่า
เกิดเป็นนงเยาว์ ในโลกแดนดิน
๏ วันพระน้อยใหญ่ นางได้จำศีล ให้ข้าวบาตรบิณฑ์
จันหัน[35] ทุกวัน นางแต่งของไว้ ให้พระสงฆ์ฉัน
ผ้าเหลืองมีพรรณ นางก็ให้เป็นทาน
๏ ได้เครื่องประดับ อันรุ่งเรืองรอง ได้วิมารทอง
เลิศล้นคณนา เดชะนางให้ สิ่งของเนืองนอง
มีพรรณเหลือง อาภรณ์ย่อมทอง

มังกร

๏ พระเถรผู้ยัง ฟังอานิสงส์ อิ่มเหลืออิ่มใจ
จึงถามปริศนา อันอื่นสืบไป พระเถรมาลัย
จึงกล่าววาจา
๏ ดูกรเทเวศร์ ท่านกล่าวพิเศษ ไพเราะหนักหนา
ขอเชิญท่านแจ้ง แถลงบุญญา นางอันมาหน้า
เป็นยศบริวาร
๏ มีรัศมีแดง แสงใสชัชวาลย์ สวยเทรีด[36] ลังการ
ปานดังหรคุณ ขอเชิญท่านแจ้ง แถลงบุญซึ่งบุญ
นางอันมาหน้า เป็นยศบริวาร
๏ ดูกรอินทรา นางสวรรค์อันมา เบื้องซ้ายพระศรีอาริย์
ทำสิ่งได้บ้าง เมื่อก่อนได้สร้าง สิ่งใดเป็นบุญ
๏ มีเครื่องประดับ สำหรับองค์นาง งามทั่วสรรพางค์
วิเศษบริบูรณ์ จึงมีรูปโฉม โนมพรรณอาดูร
ผ้าผ่อนเพิ่มพูน อาภรณ์ย่อมแดง
๏ มีทองต้นแขน นิ้วมือใส่แหวน มีกรรณเป็นแสง
มีสร้อยสารเพชร วิเศษเครื่องแดง มีฤทธิกล้าแข็ง
ทำบุญชื่อใด

[35] จันหัน – จังหัน.

[36] เทรีด - [เชิด] น. เครื่องประดับศีรษะ รูปมงกุฎอย่างเตี้ย มีกรอบหน้า.

๏ เมื่อนั้นพระอินทร์ จะบอกระบิล[37] ระบอบบัดใจ
นางนาฏทั้งหลาย เบื้องซ้ายเมตไตร บุญนางสร้างไว้
จึงได้พูนมา
๏ พระอินทร์เสด็จอยู่ ในท่ามกลางหมู่ แห่งเทพเทวา
บอกบุญสมภาร นางครานทำมา จึงมีวาจา
มิให้พลาดพลั้ง
๏ ข้าแต่พระเจ้า มาลัยผ่านเผ้า ขอพระเจ้าจงฟัง
ข้าจะสำแดง แห่งบุญปางหลัง ขอพระเจ้าฟัง
บุญแห่งนางคราน
๏ นางนาฏทั้งหลาย อันมาเรียงราย เบื้องซ้ายพระศรีอาริย์
เมื่อก่อนกำเนิด เกิดในสังสาร ได้สร้างสมภาร
เป็นนิจทุกวัน
๏ วันอุโบสถ นางต่างกำหนด อุตส่าห์ฟังธรรม
ได้ถวายแป้งแดง กับปีย์จันหัน ให้ทานทุกวัน
แก่สงฆ์ทั้งหลาย
๏ ฟังธรรมนางก็ได้บูชา ดอกไม้นานา มีพรรณราย
กระแจะแลแป้ง นางก็แต่งถวาย บูชาภิปราย
ผู้เทศนาธรรม
๏ ถวายผ้าผืนแดง ดอกไม้มีแสง แก่นจันทน์แดงฉัน
ถวายแก่พระพุทธ ถวายแก่พระธรรม เป็นนิจทุกวัน
แก่ภิกขุสงฆ์
๏ นางทำปรากฏ ครั้นสิ้นกำหนด กองบุญตามส่ง
มาได้ประสบ พบพระพุทธองค์ ท่านผู้ยิ่งยง
คือองค์พระศรีอาริย์
๏ บุญนางจึงแต่ง เครื่องประดับแดง ทุกแห่งตระการ
มาได้สมบัติ ย่อมชัชวาลย์ ได้ทิพย์วิมาน
ย่อมล้วนแดงฉาน

ฉันท์

๏ พระเถรกล่าววาจา ถามอินทราผู้อุดม
พระเถรสรรเสริญชม สมภารเทพนางกัลยา
๏ เมื่อจะถามคำให้ยิ่ง จึงพระเถรเผยวาจา
ถามท้าวอัมรินทรา ให้รู้แจ้งแห่งคดี
๏ นางสวรรค์งามสะพรั่ง มาภายหลังพระไมตรี
ประกอบด้วยรัศมี เขียวขจีดังแก้วนิลพรรณ

[37] ระบิล - เรื่อง, ความ, ฉบับ, อย่าง.

๏ อาภรณ์สร้อยเทรีดแก้ว งามพรายแพร้วเขียวทุกอัน
รัศมีแลสีสัน ย่อมเขียวล้วนทั่วสรรพางค์
๏ เมื่อนั้นท้าวไตรภพ ยอกรนบบอกไปพลาง
จึงจะแจ้งบุญแห่งนาง นางทั้งหลายได้ทำมา
๏ ข้าแต่พระเถรเจ้า ข้าจะเล่าตามปัญญา
เมื่อก่อนนางศรัทธา แต่อยู่ในโลกแดนดิน
๏ นางจำศีลเป็นนิจทุกวัน หมั่นฟังธรรมเป็นนิจทุกวัน
ถวายดอกไม้อันหอมหวาน ประทีปเทียนอันฉับเฉียว
๏ ถวายผ้าแลแพรพรรณ อันมีพรรณย่อมล้วนเขียว
กลิ้งกลด[38]แลธงเทียว นางทั้งหลายบูชาธรรม์
๏ ครั้นตายได้มาเกิด เอากำเนิดในเมืองสวรรค์
ห้อมล้อมเจ้าจอมธรรม์ เป็นฝ่ายล่างพระไมตรี
๏ ดำแดงเนื้อใสสด เห็นปรากฏงามมีศรี
ได้เครื่องประดับดี เขียวชวยชื่นระรื่นใจ
๏ พระเถรได้ฟังอินทร์ บอกออกสิ้นแถลงไข
จึงถามยิ่งขึ้นไป ด้วยสมบัติพระเมตไตร
๏ ขอเชิญท่านเฉลย เผยวาจาว่าสืบไป
สมบัติพระเมตไตร ดูพิลึกใช่สามานย์
๏ พระอินทร์บอกมินาน แห่งสมภารพระไมตรี
ยิ่งกว่าพระธรณี ได้แสนโกฏิเลิศยิ่งยง
๏ ไมตรีพระโพธิสัตว์ จะได้ตรัสเป็นพุทธองค์
เจ้าจอมจะได้ทรง สัตว์ทั้งหลายเข้านิพพาน
๏ พระเจ้าจะเปิดโลก พ้นจากโอฆะสงสาร[39]
พระได้สร้างบุญสมภาร มากกว่าแสนพระธรณี
๏ พระให้สมบัติโภค เป็นยศโยคแก่โลกีย์
ให้สัตว์ทั่วธรณี อิ่มอกตื้นชื่นใจบาน
๏ ข้ามิอาจจะกล่าวได้ ท่านสร้างไว้มากแล้วนาน
บารมีพระศรีอาริย์ ข้าพเจ้ามิรู้ซึ้งเลย
๏ เจ้าจอมจะสำเร็จ สร้อยสรรเพชรชื่นชมเชย
มาลัย น หัวเอย ข้าจะเล่าบ่มิถ้วนถึง
๏ สมภารท่านเลิศล้น พ้นจะรู้พ้นที่จะรำพึง
ข้าพระจะรำพึง จะบอกได้แต่สมควร
๏ พระแต่งทูนทรัพย์ไว้ ให้แก่โลกทั้งทั้งมวล
ให้ทานย่อมสมควร มากกว่าโกฏิอสงไขย

[38] กลิ้งกลด – ร่ม ในที่นี้น่าจะหมายถึง กลด เครื่องอัฐบริขารสำหรับพระธุดงค์.

[39] โอฆะ – ห้วงน้ำคือสงสาร, ห้วงน้ำคือการเวียนว่ายตายเกิด, กิเลสอันมีดุจกระแสน้ำหลากท่วมใจสัตว์มี 4 คือ กาม ภพ ทิฏฐิ อวิชชา.

๏ ส่วนองค์ผู้นงเกล้า พระผ่านเผ้าชื่อเมตไตร
ทำเพียรบารมีไว้ ได้เอนกกัปป์โกฏิกัลป์
๏ สมเด็จพระไมตรี สร้างขันตีปารมิตตา
เธอจะโปรดอนาคา ให้พ้นทุกข์ทั่วอนันต์
๏ ทางสร้างซึ่งขันตี พระบารมีมากครามครัน
เอนกกัปป์โกฏิกัลป์ หลายชาติแล้วสร้างกุศล
๏ ไมตรีเจ้าจะโปรดสัตว์ ถึงอรหัตมรรคแลผล
ใจเหนื่อยหน่ายในกามคน ด้วยพระไตรลักษณญาณ
๏ นิจศีลท่านรักษา ปลงศรัทธาใจชื่นบาน
ศีลห้าศีลแปดประการ หมั่นรักษาเป็นนิจทุกวัน
๏ ส่วนองค์ทรงผนวช เสด็จออกบวชร่ำเรียนธรรม์
มากกว่ากัปป์โกฏิกัลป์ แต่ท่านได้บวชเป็นสงฆ์
๏ ท่านสอนสัตว์ให้ทำฌาณ อณาปราน[40]อันยิ่งยง
ให้สัตว์ไปทางตรง ในอักขนีตถะ[41]มหาพรหม
๏ สมเด็จพระเมตไตร สอนสัตว์ไว้ทั่วโลกา
ให้เห็นอนิจจา จะให้ได้โสตาผล
๏ พระเอาปัญญาอ้อม มาห้อมล้อมสัตว์ทุกคน
ส่วนหน่อพระทศพล จะให้พ้นจากโลกา
๏ พระศรีอาริย์จะโปรดสัตว์ จะให้ได้สกิทาคา[42]
ให้เห็นอนิจจา อันสมเพชในสงสาร
๏ จักให้นิพานสมบัติ ให้แก่สัตว์ทั่วถิ่นฐาน
ให้แจ้งในสงสาร ให้สัตว์เห็นแจ้งแก่ใจ
๏ ไมตรีท่านดีนัก ท่านไม่รักไม่ชังใคร
สมเด็จพระเมตไตร ได้สร้างแล้วมากมานาน
๏ อนันต์อดิเรก เป็นเอนกพ้นประมาณ
ได้ริเริ่มเพิ่มมานาน นับเอนกยิ่งอนันต์
๏ ไมตรีเจ้าผู้ปราชญ์ อาจสามารถจะแปรธรรม์
โน้มน้อมสัตว์ไปสวรรค์ พลันนิพพานเอนกอสงไขย
๏ จะโปรดสัตว์ให้ไปรอด ให้เล็ดลอดพ้นทุกข์ภัย
โลมสัตว์สั่งสอนไป พ้นจากทุกข์เข้านิพพาน
๏ พระเมตไตรรุ่งเรืองโชติ ท่านสร้างโพธิสมภาร
ได้อนันตจักรวาล ยิ่งล้นพ้นนี้ออกไป
๏ ไมตรีเจ้าใจกว้าง จะบอกทางให้แจ้(ง)ใจ
พระไตรลักษณ์ท่านจะไข ให้แจ้งใจสัตว์ทั้งหลาย

---

[40] อณาปราน – อานาปาน ย่อมาจากอานาปานสติ หมายถึง สติกำหนดลมหายใจเข้าออก.

[41] อักขนีตถะ – อกนิษฐ์ หมายถึง รูปพรหมชั้นสูงสุดในพรหมสิบหกชั้น และเป็นสุทธาวาสภูมิชั้นสูงสุด.

[42] สกิทาคา - สกทาคามี หมายถึงพระอริยบุคคลผู้ได้บรรลุสกทาคามิผล, สกิทาคามี ก็เขียน.

๏ หายใจเข้าหายใจออก เอาไตรลักษณ์เป็นกรรมฐาน
เมื่อได้แก่พระโพธิญาณ จะเอาไตรลักษณ์โปรดสัตว์ทั้งหลาย

เชิด

ๆ เมื่อนั้นอินทราเจ้าไพรชน[43] จะบอกยุบล[44]
โพธิสัตว์มีสาม
ๆ ผู้หนึ่งปัญญาเกือบข้าม จึงได้พระนาม
ปัญญาธิกพุทธองค์
ๆ ผู้หนึ่งอุตส่าห์ยิ่งยง เมื่อตรัสเป็นพุทธองค์
ชื่อวิริยาธิกทรงนาม
ๆ ผู้หนึ่งศรัทธาเกือบข้าม จึงได้พระนาม
ชื่อศรัทธาธิกเจ้าจุมพล
ๆ ล้ำโพธิสัตว์ทั้งสาม ผู้มีปัญญาเกือบข้าม
มีสมภารสี่อสงไขย
ๆ ได้แสนมหากำไร ผู้มีปัญญาเลิศไตร
ชื่อปัญญาธิกทรงนาม
ๆ ผู้สร้างสมภารมาไกล ได้แสนอสงไขย
กำไรแสนมหากัลป์
ๆ ผู้หนึ่งนั้นได้นามอนันต์ ชื่อวิริยาธิกทรงธรรม์
เหตุท่านอุตส่าห์ยิ่งภพไตร
ๆ ผู้สร้างสมภาร สิบหกอสงไขย
กำไรแสนมหากัลป์
ๆ ไมตรีเจ้าจอมงาม ได้ทรงพระนาม
ชื่อศรัทธาธิกผู้เลิศไตร
ๆ สร้างสมภารสิบอสงไขย ยิ่งแสนกำไร
พระศรีอาริย์สร้างแล้วบริบูรณ์
ๆ สมภารแห่งพระไมตรี คือดังอันมี
ในมหาสมุทรสาคร
ๆ ได้กรรมฐานบวร เลิศกว่านั้นพ้น
ประมาณคือสมุทรสาคร
ๆ ข้าพเจ้าคือกระต่ายอยู่ดอน จะยั้งน้ำสาคร
ทั้งตัวข้าจะจมลงเลย
ๆ สมภารพระศรีอาริย์ ยังมากมาย
ข้าพเจ้าเล่าถวายก็เต็มที

[43] ไพรชน – ไพชน ตามศัพท์แปลว่า ที่เงียบ, ที่สงวัด, ที่ปราศจากผู้คน ในที่นี้เข้าใจว่าคัดลอกคลาดเคลื่อน ถ้าเป็น “ไพชยนต์” แปลว่า ชื่อรถและวิมานของพระอินทร์ ซึ่งจะได้ความหมายมากกว่า “ไพชน”.

[44] ยุบล – ข้อความ, เรื่องราว.

ฉันท์ จบ ๓

๏ เมื่อนั้นพระศรีอาริย์ มีบริวารย่อมสาวศรี
เสด็จถึงพระเจดีย์ จึงก้มเกล้านมัสการ
๏ ไหว้แล้วเดินทักษิณ ประนมกรทั้งแปดสถาน
บูชาดอกไม้ทาน เครื่องหอมธูปเทียนมี
๏ ลางนางเทพอักษร ประนมกรอัญชุลี
กราบไหว้พระเจดีย์ บ้างชมชื่นหฤหรรษ์
๏ บ้างถอดพลอยเพชรไว้ เครื่องลูบไล้อลังการ
น ลางนางถวายภูษา ลางนางมาถวายแก้วมณี
๏ นางสวรรค์ถวายดอกไม้ ธูปเทียนไหว้ด้วยเปรมปรีด์
ตามโคมรอบเจดีย์ ตามประทีปด้วยน้ำหอม
๏ ตั้งไว้ในอากาศ งามเดียรดาษเรืองโสภา
รอบคอบทั่วทิศา เป็นบูชาเกลื่อนกล่นไป
๏ บ้างถวายกลิ้งกลดมาศ ธงบรรธาตุแลธงไชย
เพดานดาษไหว นางทั้งหลายถวายบูชา
๏ แสงแก้วงามเดียรดาษ ทั้งอากาศเรืองโสภา
ดังอาทิตย์แลจันทรา ด้วยรัศมีงามยิ่งยง
๏ นางสวรรค์แต่ล้วนนางแมน[45] ถอดแก้วแหวนอันบรรจง
ถวายพระธาตุพุทธองค์ พระเกศาธาตุอันเลิศไตร
๏ ของหอมฟุ้งตรลบ ทั่วพิภพทั้งตรึงไตร
เครื่องประทีปงามไสว นางตั้งไว้เห็นเรืองฉาย
๏ ลางนางบำเรอขับ ลางนางจับรำบำถวาย
ลางนางดีดพิณสามสาย ดุริยดนตรีเพราะเอาใจ
๏ กลิ่นหอมฟุ้งตรลบ ทั่วพิภพท้าวสหัสสนัย[46]
เสียงเสนาะเพราะเอาใจ ด้วยเสียงขับเพราะอุดม

---

[45] นางแมน – เทพธิดา หรือนางฟ้า.

[46] ท้าวสหัสสนัย – ท้าวพันตา หมายถึงพระอินทร์.

เชิด

๏ เมื่อนั้นพระศรีอาริย์ มีโองการถามพระมาลัย
๏ มาถึงเมืองคนแลเมืองฟ้า เทพถ้วนหน้านั่งเฝ้าพระเถรมาลัย
๏ เธอจะเอาอันใดในเมืองฟ้า บอกไปพลันอย่าทันช้าข้าจะหามแต่งถวาย
๏ พระมาลัยได้ฟังบ่มินาน รับโองการเจ้าพิภพจึงรับคำขานสอง
๏ บพิตรท่านครองสมบัติ ผู้จะตรัสเป็นพระเจ้า เรากล่าวให้บพิตรฟัง
๏ มหาบพิตรฟังดู เรามาแต่ชมพูทวีป ด้วยเร็วรีบมาไหว้พระเจดีย์
๏ พลันจะให้ชมสมบัติแห่งบรมกษัตริย์ มหาราชเราจึงมาถึงสวรรค์
ฯ **ราบ** ฯ
๏ ข้าแต่พระเจ้า ผู้ชาวชมพู[47] เขากินเขาอยู่
ย่อมทำชื่อใด เขาย่อมประพฤติ กิจการสิ่งไร
เลี้ยงชีพไป *(ตามกิจดังฤา)*

(๏ พระเถรจึงถาม ว่าชาวชมพู เขากินเขาอยู่
ตามกิจแห่งตน ชาวชมพูทิพย์ เขาเป็นสนละวน
ด้วยเลี้ยงชีพชน ยากจนพ้นใจ)[48]
๏ ชาวชมพูทวีป ลางคนเข็ญใจ ลางคนสุกใส
มั่งคั่งเป็นอันดี ลางคนรูปงาม ลางคนอัปรีย์
ลางคนยินดี ลางคนพลันตาย
๏ คนผู้เป็นดี มีน้อยเดียวดาย คนยากทั้งหลาย
มีทั่วโลกา ผู้เป็นบรมสุก น้อยหนักน้อยหนา
ผู้เป็นทุกขา มีมากเหลือหลาย
๏ ผู้อายุยืน มีน้อยเดียวดาย คนผู้พลันตาย
มีทั่วสากล เราบอกดังนี้ แก่หน่อทศพล
จงรู้เหตุผล แห่งชาวชมพู
๏ ข้าแต่พระเถรเจ้า ผู้เป็นครู บัดนี้ชาวชมพู
ทำบุญฤาฉันใด ฤาว่าทำบาป เหลือตรา
ขวนขวายรจนา ดีดีไว้แก่คน
๏ ดูกรบพิตร ชาวเมืองทุกวัน จะทำบุญนั้น
น้อยนักน้อยหนา ฝูงคนทำบาป มีมากเหลือใจ
ทั้งสองนี้ไซร้ ใครจะมากกว่ากัน
๏ อันชั่วจึงทำ ซึ่งการกุศล ดีดีไว้แก่ตน
ประดับอาตมา ที่ทำสุจริต มิได้ฉันทา
จำศีลภาวนา มีอันน้อยไป

[47] คนที่อยู่อาศัยในชมพูทวีป.
[48] เพิ่มเติมจากฉบับสอบทาน พระมาลัยฉบับวัดราชบัลลังก์

ฉันท์

๏ เมื่อนั้นพระศรีอาริย์ กล่าวโวหารถามพระมาลัย
เมื่อเขาทำทำอันใด ชื่อว่าทานแลข้าวน้ำ
๏ เมื่อเขารักษาศีล สิ่งอันใดแลเขาทำ
ชาวชมพูทวีปแลเขาทำ สิ่งชื่อใดในโลกา
๏ พระเถรเห็นเขาให้ แลข้าวน้ำแลวัตถา
ธูปเทียนชวาลา ดวงดอกไม้หอมขจร
๏ เครื่องทานแลเสื่อสาด อาสนะลาดแลฟูกหมอน
เตียงตั่งที่นั่งนอน กุฏิฐานมีมากมาย
๏ เครื่องทานทั้งสิบนี้ไซร้ ลางคนให้สิ่งเดียวดาย
ลางคนทำฟุยฟาย ได้ให้ทรัพย์ทั้งสิบอัน
๏ เครื่องทานทั้งนี้ไซร้ มิให้ได้ทั้งสิบอัน
ลางคนหมั่นฟังธรรม หมั่นจำศีลแลสมาทาน
๏ ลางคนนิมนต์พระสงฆ์ ให้สวดมนต์เป็นนิจกาล
ลางคนให้ชีวิตเป็นทาน ผู้ใดไข้ไปรักษา
๏ ลางคนมักกวาดแผ้ว สร้างอาวาสแลวัดวา
สร้างวิหารไหว้พุทธา โรงเทศนาแลกุฏิ
๏ ลางคนได้ขุดสระ สร้างรูปพระแลเจดีย์
ปลูกปราสาทไว้ให้ดี สร้างรูปพระในศาสนา
๏ ลางคนแต่งของฉัน ขนมนั้นอันโอชา
ลางคนชวนกันมา ผู้ใดตายไปช่วยเผา
๏ ลางคนแต่งยาไว้ บวชเป็นชีให้ไปเอา
บ้างช่วยรักษาเขา ผู้เป็นพยาธิให้สำราญ
๏ ลางคนรักษาพ่อแม่ ปู่ย่าแก่แลพงศ์ปราน
บ้างแต่งอนาพยาบาล แก่พระพุทธพระธรรมพระสงฆ์
๏ บ้างภาวนาพระไตรลักษณ์ เพื่อจะหักน้ำใจลง
ตัดโลภโทสะให้ปลดปลง ตามพระเจ้าเทศนา
๏ ศีลห้าแลศีลแปด ศีลสิบอันหมั่นรักษา
ถวายข้าวสงฆ์ให้วัตถา จตุปัจจัยให้เป็นทาน
๏ ลางคนให้เครื่องตั่ง ม่านกั้งวังดาษเพดาน
ให้อัฐบริขาร ด้วยศรัทธาอันยืนยง
๏ ถวายจีวรผ้าพาดพับ รัตตคดสับแลสบง
บารตกลดสำหรับสงฆ์ มีดโกนผมแลเข็มผ้าเครื่องดี
๏ ลางคนใจกุศล บวชลูกตนให้เป็นชี
(..... .....)[49]

[49] ต้นฉบับขาดหายไป.

๏ ลางคนใจตระหนี่ บ่คลี่ทรัพย์ให้แก่ใคร
เอาแต่จิตเอาแต่ใจ โมทนาด้วยท่านเป็นอาจิณ
๏ สรรพบุญทุกประการ ศีลแลทานเข้ากระทำศีล
ฝูงคนในแดนดิน เขาได้ทำตามกำลัง
๏ มาลัยเทพเถร บอกให้พระไมตรีฟัง
คนบาปแต่ปางหลัง ให้รู้เรื่องชาวชมพู

ราบ

๏ พระโพธิสัตว์ ฟังพระมาลัยตรัส อิ่มเนื้ออิ่มใจ
ยินดีปรีดา จึงกล่าวสาธุ (.....
.....)[50]
๏ ไพเราะหนักหนา พระเถรบอกมา ข้าแจ้งทุกประการ
ชาวชมพูทวีป จำศีลให้ทาน เขาชื่นใจบาน
พระศรีอาริย์ไมตรี
๏ เขาปรารถนา เนืองนิจทุกวัน ถ้าเจ้าจอมธรรม์
สมเด็จพระศรีอาริย์ จะพบท่าน เมื่อเป็นทศพล
ขอได้มรรคผล อย่าได้คลาดคลา
๏ เขาทำบุญแล้ว เขาปราถนา ขอพบศาสนา
พระศรีอาริย์ไมตรี เมื่อท่านได้ตรัส เป็นพระมุนี
ขอบวชเป็นชี ขอสู่อรหันต์
๏ เขาปรารถนา เนืองนิจทุกวัน ถ้าเจ้าจอมธรรม์
สมเด็จพระศรีอาริย์ ถ้าพระจะเทียว สร้างโพธิสมภาร
ขอเป็นบริวาร ท่านเมื่อเสด็จมา
๏ ชาวชมพูทวีป เขาย่อมบ่นหา ขอพบศาสนา
พระไมตรีจอมธรรม์ เมื่อท่านเป็นพระ ขอได้พบพาน
ขอเป็นอรหันต์ ศาสนาพระศรีอาริย์

ฉันท์

๏ เมื่อนั้นพระศรีอาริย์ ฟังอาการก็เต็มใจ
จึงตรัสว่าพระมาลัย ผู้เป็นเจ้ากล่าวเพราะดี
๏ จึงสั่งพระมาลัย ถ้าจะไปในโลกีย์
ท่านจะนำเอาคดี ดังนี้บอกแก่ฝูงคน
๏ ว่าพระโพธิสัตว์ ฝูงจะตรัสเป็นทศพล
ได้ยินว่าฝูงคน ทำกุศลสร้างสมภาร
๏ ทำแล้วปรารถนา จะขอพบพระศรีอาริย์
ได้ยินแล้วก็ชื่นบาน หฤทัยก็เปรมปรีดิ์

[50] ต้นฉบับขาดหายไป.

๏ ท่านตรัสสั่งให้รู้ ว่าผู้ใดในโลกีย์
จะใคร่พบพระไมตรี พระศรีอาริย์ผู้มีคุณ
๏ ให้หญิงชายทั้งหลาย เร่งขวนขวายกระทำบุญ
ให้จำศีลให้เป็นคุณ ให้ฟังธรรมไหว้พระสงฆ์
๏ ผู้ใดจะขอพบ ขอประสบพระพุทธองค์
ให้ผู้นั้นเร่งบรรจง ทำบุญแล้วเร่งแผ่ผล
๏ อย่าได้ทำร้ายกาย อย่าประมาทลืมกุศล
อย่าทำเป็นสนลวน อย่าผิดพ้องหมองใจกัน
๏ ถ้าผู้ใดจะใคร่สบ จะขอพบเจ้าจอมธรรม์
อย่าทำบาปอันฉกรรจ์ คือปาณาติปาตา
๏ อย่าลักทรัพย์สิ่งสินท่าน อย่าเบียนผลาญของเขามา
อย่ากินเหล้าเมาสุรา ผู้กินนั้นมิทันพระมาลัย
๏ ถ้าผู้ใดจะใคร่ทัน เมื่อท่านเป็นพระชมเชย
ฝูงคนทั้งหลายเอย อย่าได้ล่วงกาเมสุมิจฉา
๏ ผู้ใดจะใคร่ไหว้ เมื่อท่านได้เป็นศาสดา
ให้(ฟัง)พระมหา เวสสันดรจบทั้งพัน
๏ ฟังบาลีพระเทศนา ฟังคาถาทั้งพัน
ข้าวบิณฑ์ขนมนั้น ทุกสิ่งอันจงมั่นหมาย
๏ ฉัตรธงเพดานกั้น รูปภาพนั้นผูกแขวนถวาย
ประทีปธูปเทียนราย ดอกไม้เพลิงเรืองรัศมี
๏ ดอกบัวหลวงแลบัวขาว ดอกสามหาวจงกลนี
ดอกอุบลอันขาวศรี นิลุบลดอกมณฑา
๏ ดอกไม้ขาวบริสุทธิ์ ดอกสัตตบุษย์แดงรจนา
สิ่งละพันถวายบูชา มหาชาติเวสสันดร
๏ อย่าได้โกรธอย่าเบียนผลาญ ชีวิตท่านให้ม้วยมรณ์
อย่าได้ทำอนาทร แก่ภิกขุแลนางชี
๏ ผู้ใดจะใคร่พบ ใคร่ไหว้นบพระไมตรี
พระสงฆ์แลนางชี อย่ายุยงให้ผิดกัน
๏ อย่าตัดไม้พระมหาโพธิ อย่าฆ่าตีพระอรหันต์
รูปพระปฏิมากรนั้น อย่าได้ล้างให้ทำลาย
๏ ชื่อว่าทรัพย์แลของสงฆ์ อย่าปลดปลงกระทำร้าย
พ่อแม่แลตายาย อย่าทำร้ายอย่าฆ่าตี
๏ ผู้ใดจะใคร่เฝ้า องค์พระเจ้าพระไมตรี
อย่าได้มีใจตระหนี่ อย่าประมาทลืมกุศล
๏ ผู้ใดแลร้ายกาจ แลประมาทมาลืมตน
ผู้นั้นจะทุกข์ทน มิพบพานเมื่อท่านเสด็จมา
๏ พระเถรรับโองการ พระศรีอาริย์มิทันช้า
ให้บอกแก่ชาวโลกา ทั่วทั้งโลกชาวชมพู

๏ เมื่อพระโพธิสัตว์ เธอจะตรัสสั่งให้รู้
เราจะบอกชาวชมพู ให้เขารื่นชื่นชมเชย
๏ เออพ่อคำข้าสั่ง ขอพระเถรอย่าลืมเลย
มาลัย น หัวเอย ขอพระบอกจงหนักหนา
๏ อันใดคำข้าสั่ง ขอพระเถรอย่าคลาดคลา
ขอพระได้กรุณา บอกผู้โลกทั่วแดนไตร
๏ บพิตรเราจะบอก มหาราชอย่าร้อนใจ
เราจะบอกพระเมตไตร ท่านตรัสสั่งแก่เรามา
๏ เมื่อนั้นชาวชมพู ชื่นชมอยู่หฤหรรษา
จะไหว้จะวันทา จะพูนเพิ่มเติมบุญไป
๏ อันหนึ่งโสดนะบพิตร ชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายใด
จะใคร่นบเจ้าจอมไตร เขาจะไหว้จะถามเรา
๏ ว่าบพิตรพระศรีอาริย์ ผู้ทรงญาณอันผ่านเผ้า
ท่านเสด็จมาโปรดเรา ในกาลเมื่อขณะใด
๏ ครั้นว่าเราจะบอก ให้แจ้งออกซึ่งสงสัย
พระจะไปขณะใด เรามิแจ้งแก่ใจเรา
๏ ขอบพิตรจะแจ้งแท้ เราจะแก้บอกแก่เขา
ให้รู้จักซึ่งลำเนา เมื่อท่านได้เป็นสัพพัญญู
๏ พระจะตรัสขณะใด ขอบพิตรได้เอ็นดู
เทศนาจงให้รู้ ซึ่งคดีให้แจ้งใจ
๏ เมื่อเขาจะถามเรา จะบอกเล่าจงนับไว้
ความชอบด้วยอัชฌาศัย เมื่อท่านได้เป็นชินสีห์

ราบ

ฯะ เมื่อนั้นพระศรี อาริยไมตรี จะบอกคดี
แก่พระมาลัย ฝูงคนทั้งหลาย ทำบาปเหลือใจ
จะทำบุญไซร้ น้อยนักน้อยหนา
ฯะ เมื่อศาสนา แห่งพระโคดม จะเศร้าจะจม
จะถอยน้อยไป ชวนกันทำบาป ยุ่งหยาบเหลือหลาย
บ่มิกลัวบ่มิขาม ทำบาปบ่มิระราย
ฯะ ขี้คร้านให้ทาน จำศีลภาวนา ขี้คร้านอุตส่าห์
คุณแก้วสามประการ ข้าพเจ้าบอก บอกให้เข้าใจ
อย่าได้ปรารมภ์
๏ แม่บังเกิดเกล้า เข้าคลอดกอดกาย บ่มิกลัวบ่มิอาย
เสพด้วยแม่คน แม่ป้าน้าอา เป็นโกลาหล
เสพด้วยกามกล เป็นคนโฉงเฉง

๏ เสพด้วยนางชี บ่มิกลัวบ่มิเกรง มัวเมาสงสาร
ด้วยแม่เมียเอง ผ่าแดนรุกแดน ดุจหมูหมา
บ่มิรู้ความอาย ดุจสัตว์เดียรฉาน
๏ อยู่ด้วยลูกสาว แล้วบ่มินาน มัวเมาสงสาร
ด้วยแม่เมียเอง พี่เลี้ยงนางนม สมเสพครื้นเครง
บาปดั่งนี้เอง บ่มิได้อดสู
๏ มัวเมาสงสาร บ่มิคิดดู ทำดุจหมาหมู
แพะแกะเดียรฉาน ครั้นถึงดังนี้ ฝูงโลกสงสาร
อายุบ่มินาน พลันสิ้นชีพชน
๏ ครั้นตายไปตก นรกสนละวน เจ็บปวดเหลือทน
เพราะคนอาธรรม์ อยู่ในนรก ยืนได้ถึงกัลป์
เพราะใจอาธรรม์ เสพด้วยมาตา
๏ พี่เลี้ยงลูกเลี้ยง สมเสพกามา มัวเมาตัณหา
บ่มีความละอาย บาปนั้นมากนัก อัปลักษณ์เหลือหลาย
อายุสมจึ่งกลาย ถอยร้อยปีลง
๏ แปรธรรมดังนี้ นักปราชญ์ผู้ใจตรง แต่งตามพุทธองค์
พระเจ้าเทศนา ในพระคำภีร์ ทีฆนิกาย
ไขอรรถออกมา ชื่อกาอภิธรรม
๏ ผู้ใดบ่มิเชื่อ บ่มิกลัวบ่มิยำ ผู้นั้นถึงกรรม
จะไปอบาย ผู้ใดเสียบาป บาปนั้นจึงกลาย
มิได้ขวนขวาย เพราะทำอนาปราน
๏ ตัดบาปจงขาด อย่าคบคนพาล เจริญกรรมฐาน
พรหมวิหารพุทธคุณ เจริญเป็นนิจ กระทำกิจเพิ่มพูน
หายบาปเพราะบุญ เพราะกิจหกอัน
๏ อายุสมจึ่งถอย น้อยไปทุกวัน ถึงกำหนดสิบปี
พลันตาย เด็กเล็กสี่เดือน ทั้งหญิงชาย
กลัวกันขวนขวาย มีผัวมีเมีย
๏ หญิงเล็กสี่เดือน แต่งเนื้อแต่งตัว ชายสี่เดือนมัว
มีเมียทันใจ ครั้นถึงห้าเดือน เกิดลูกสืบสาย
ลูกนั้นจึงไหน สี่เดือนโดยพลัน
๏ บาปกรรมดังนี้ อายุสมจึงพลัน เร่งสิ้นอาสัญ
สิบปีม้วยมรณา บาปกรรมดังนี้ ทั่วทั้งดินดาน
ไหนเท่าลูกอ่อน สี่ปีห้าปี
๏ ทั้งช้างทั้งม้า รู้ความอันมี เล็กทั่วธรณี
ร้ายกาจหนักหนา ฝูงคนเบาบาง ห่างทั่วทิศา
เดียรฉานนานา มีทั่วถิ่นฐาน

๏ ฝูงคนทั้งหลาย จึงเกิดใจมาร ฆาตกรรมรุกราน
รบพุ่งแทงฟัน สำคัญว่าเนื้อ จะใคร่แทงฟัน
กินเนื้อแห่งกัน ชื่อมิคคสัญญี
๏ จับไว้แต่ไม้ จะไล่โบยตี กลับเป็นกุลี
หอกดาบทันใจ ไล่แทงฆ่าฟัน กันตายดาษไป
ฉิบหายบรรลัย ทั่วทั้งชมพู
๏ ฆ่ากันม้วยมุต สิ้นสุดเป็นผี สกลปฐพี
ย่อมผีก่ายกอง เลือดเน่าเนื้อเน่า ซากผีก่ายกอง
ซากผีเนืองนอง ทั่วทั้งธรณี
๏ เลือดให้หากัน มันเชื่อมไปสู่ ทั่วทั้งชมพู
ดุจน้ำไหลนอง เอน็ดอนาถ ตายกลาดกุกอง
น้ำเลือดน้ำหนอง ทั่วทั้งปฐพี
๏ ผู้ใดไปเร้น ในถ้ำคีรี คนเดียวหลบลี้
อยู่ซอกหินผา ถ้าอยู่คนเดียว จากความมรณา
เพราะอยู่เอกา เอโกคนเดียว
๏ ครั้นอยู่สองคน บังเกิดฉับเฉียว ฆ่ากันบัดเดียว
เองตายกูตาย ถ้าอยู่คนเดียว ไม่เห็นใครคลาย
รอดจากความตาย เพราะเร้นลับไป
๏ ครั้นถ้วนเจ็ดวัน ฆ่ากันแล้วไซร้ ไม่เห็นใครใคร
จะรอดถึงสอง ฝูงคนนั้นอยู่ จึงตรึกจึงตรอง
ชวนกันแล้วตรอง ปัพพาสิกขา
๏ เดชะจำศีล เมตตาภาวนา เมฆตั้งขึ้นมา
ฝนตกเจ็ดราตรี ซากผีลอยไป ตกในนที
ทั่วทั้งธรณี บริสุทธิ์หมดใส
๏ แต่นั้นฝูงคน ดำรงจิตใจ จำเริญขึ้นไป
ให้ทานจำศีล ห่าฝนมธุรส ตกลงไหลริน
ให้เป็นของกิน แก่คนทั้งหลาย
๏ ห่าฝนของหอม แก้วแหวนเงินทอง ตกลงเนืองนอง
ถ้วนทั้งเจ็ดวัน ห่าฝนข้าวเปลือก ข้าวสารหลายพัน
ตกลงเจ็ดวัน เกลื่อนทั่วธรณี
๏ ห่าฝนผ้าผ่อน แพรพรรณอันดี ตกเจ็ดราตรี
ย่อมงามบวร เพื่อจะให้เป็นเครื่อง นุ่งห่มอาภรณ์
ให้เดินเทียวจร กันความละอาย
๏ ห่าฝนภาชนะ น้อยใหญ่มากมาย ตกลงเหลือหลาย
เจ็ดวันบริบูรณ์ เป็นเครื่องใช้สอย แห่งคนทั้งมูล
ให้ครบบริบูรณ์ จะได้ป้องกัน

๏ ห่าฝนรัตนะ แก้วเจ็ดประการ ตกลงในสถาน
ทั่วทั้งสากล เพื่อจะให้สิริ สวัสดีมงคล
ทั่วทั้งสากล ชมพูทวีป
๏ เดชะให้ทาน จำศีลภาวนา ฝนตกเจ็ดห่า
ถ้วนทั้งเจ็ดวัน เดชะพระสูตร พระวินัยอภิธรรม
ฝูงคนทั้งนั้น ยืนยืนขึ้นไป

ฉันท์

๏ เดชะอยู่ในธรรม ลูกหลานนั้นยิ่งยงยินดี
ละร้อยละร้อยขึ้นละปี ถึงยี่สิบก็เต็มใจ
๏ บุญญายี่สิบปี จำเริญดีเป็นสุกไขย
สามสิบสี่สิบขึ้นไป เร่งจำเริญเป็นอารมณ์
๏ ลูกหลานได้สามสิบปี ยืนอยู่ดีเร่งสั่งสม
สี่สิบปีก็ชื่นชม เร่งจำศีลภาวนา
๏ ยืนห้าสิบพระวัสสา เร่งทำบุญยิ่งขึ้นไป
หกสิบเจ็ดสิบพระวัสสา เพราะเดชะแผ่ไมตรี
๏ ตายายเจ็ดสิบปี ลูกหลานนั้นแปดสิบปี
ยืนได้เพราะน้ำใจดี ยิ่งทวีถึงเก้าสิบ
๏ บุญญาเก้าสิบปี ลูกหลานนี้ถึงร้อยพระวัสสา
เดชะภาวนา พรหมวิหารถ้วนทั้งสี่
๏ สองร้อยสามร้อย สี่ร้อยปีแลห้าร้อยหกร้อยปี
ยิ่งทวีถึงพันปี จำเริญศิริสวัสดีทุกวัน
๏ สองพันสามพันสี่พัน ยิ่งขึ้นไปถึงห้าพัน
เดชะอยู่ในธรรม์ ดุจดังพรหมวิหาร
๏ หกพันเจ็ดพันแปดพันเก้าพัน ถึงหมื่นปีเป็นสุขใส
สองหมื่นสามหมื่นขึ้นไป ถึงแล้วปีอายุสมนา
๏ ถึงแสนถึงล้านโกฏิ ยืนนั้นโสดยืนสำราญ
ฝูงคนทั่วดินดาน บ่มีรู้ถึงซึ่งมรณา
๏ ถ้าจะนับให้รู้แม้น ร้อยแห่งแสนโกฏิตรา
ฝูงคนในโลกา ยืนเท่าถึงอสงไขย
๏ ฝูงคนทั้งชมพู ชื่นชมอยู่เป็นสุขใส
อยู่สนุกสำราญใจ มีรู้จักพระอนิจจา

ราบ

๏ เมื่อนั้นฝูงสัตว์ ทั่วทั้งสากล บ่มิรู้เหตุผล
อันจะมรณา ย่อมมาลืมคน ประมาทนักหนา
จำศีลภาวนา บ่มิทำเลย

๏ ว่าเราเป็นสุข สนุกชมเชย เราท่านทั้งหลายเอย
ทำบุญไปใย แต่นั้นอายุสม์ จึงถอยน้อยไป
ถอยจากอสงไขย ถอยไปทุกวัน
๏ ฝูงคนทั้งหลาย เจรจาด้วยกัน บ่มีรู้ถึงธรรม์
มีใจสงสัย ว่าเออผีตาย นี้เป็นฉันใด
ชื่อว่าความไข้ ฉันใดเล่านา
๏ ฉันใดเป็นทุกข์ พยาธิโรคา เรานี้ปรารถนา
จะใคร่รู้เห็น ชื่อว่าบ่มิเที่ยง ว่าบ่ห่อนเป็น
บ่มิรู้บ่มิเห็น ความไข้ความตาย
๏ ในเมื่อฝูงคน ลืมคนทั้งหลาย จึงไข้จึงตาย
พลัดพรากจากกัน แต่นั้นอายุสม์ น้อยไปทุกวัน
กำหนดอายุสม์นั้น แปดหมื่นมั่นคง
๏ เมื่อนั้นพระศรีอาริย์ ไมตรีผู้ยง ท่านเสด็จลง
มาโปรดสัตว์ทั้งหลาย จะสั่งสอนสัตว์ โดยอรรถาธิบาย
ให้คนทั้งหลาย พ้นบ่วงมารไป

ฉันท์

๏ เมื่อนั้นชาวชมพู ชื่นชมอยู่สุขทั้งผอง
ไพร่บุญด้วยเงินทอง เกิดทุนทรัพย์กลับมั่งมี
๏ แผ่นดินเสมือนคนปราบ ราบกว่าราบดั่งหน้ากลองศรี
หญ้าแพรกยาวสี่องคุลี เขียวมีศรีงามบรรจง
๏ น้ำไหลขึ้นข้างหนึ่ง ฟากข้างหนึ่งก็ไหลลง
เต็มเปี่ยมเลี่ยมสระสรง เพียงขอบฝั่งอยู่อาจิณ
๏ บ่พร่องบ่ล้นนัก แต่พอกากันลงกิน
เต็มอยู่เป็นอาจิณ ใสบริสุทธิ์เห็นตัวปลา
๏ ไมตรีเจ้าใจสุทธิ์ หน่อพระพุทธจะลงมา
ตรัสเป็นพระศาสดา โปรดฝูงโลกเข้าสู่นคร
๏ คนทั้งหลายจะได้ฟัง ธรรมพระเจ้าตรัสสั่งสอน
จะลุถึงพระนคร ให้จากโอฆะสงสารไป
๏ เมื่อนั้นพระไมตรี ตรัสบอกคดีแก่พระมาลัย
ในกาลเมื่อขณะใด ถึงวสันตฤดู
๏ ฝนตกห้าวันตก ห้าวันตกเป็นเที่ยงอยู่
ครันคิมหันตฤดู ตกเป็นเที่ยงธรรม์
๏ ครั้นถึงเหมันตฤดู สิบห้าวันสิบห้าวัน
ตกลงเป็นเที่ยงธรรม์ เป็นกำหนดดังนี้ไป
๏ ตกแต่ค่ำถึงเที่ยงคืน ครันค่อนรุ่งสว่างไสว
เป็นธรรมดาอัตราไป แท้ดังนี้บ่แปรปรวน

๏ เป็นปรกติอยู่ดังนี้ พระไมตรีเจ้าจะมา
พระองค์เจ้าจะเผยแผ่ ไขคลังธรรมเทศนา
๏ ถ้าอยู่ได้จะใคร่พบ พระศรีอาริย์เมื่อจะมา
จำเริญศีลภาวนา จึงจะพบพระสัพพัญญู
๏ เมื่อใดแลกิ่งไม้ แลต้นไม้สะพรุ่มอยู่
มีดอกทุกฤดู งามสะพรูทุกพฤกษา
๏ มีผลทุกกิ่งพร้อม พวงโน้มน้อมค้อมลงมา
มีพรรณอันนานา รสเอมโอชาทั้งหวานมัน
๏ เมื่อใดชาวชมพู ระรื่นอยู่เกลื่อนหากัน
รักษ์สนิทคือเผ่าพันธุ์ ดังพี่น้องอันชื่นใจ
๏ เสือกสนปนกันอยู่ ดังไม้อ้อแลไม้ไผ่
บ้านเรือนอยู่บ่มิไกล แต่พอไก่บินถึงกัน
๏ คราทีนั้นข้าจะไป พระมาลัยเจ้าอรหันต์
จะโปรดสัตว์ให้ไปสวรรค์ ให้ลุพลันถึงนิพพาน
๏ เมื่อใดคนทั้งหลาย แสนสบายสุขสำราญ
เสวยโภชชนาหาร ด้วยน้ำผึ้งอันหวานมัน
๏ รำกรพรชื่นชม เสียงระงมดังเมืองสวรรค์
เล่นสนุกสุขนิรันดร์ เครื่องใช้สอยเอนกไป
๏ สีซอแลพึงฟัง ด้วยแตรสังข์กังสดาล
มีฆ้องแลกลองไชย ดุริยดนตรีเล่นสำราญ
๏ เมื่อใดแลฝูงคน ไม่พับพนเครื่องสิงคราน
เสมือนหนึ่งเทพในวิมาน บ่ได้เบียดมาเบียนกัน
๏ มีข้าวน้ำผ้าผ่อนทิพย์ เสมือนหนึ่งเทพในสวรรค์
แก้วแหวนมากครามครัน เครื่องใช้สอยเอนกสงไขย
๏ คราทีนั้นแลนะพ่อ ขอพระเถรอย่าร้อนใจ
คราทีนั้นข้าจะไป โปรดผูกโลกทั้งหญิงชาย
๏ ครั้นแล้วจะเทศนา เผยวาจาโปรดเปรมปราย
คราทีนั้นคนทั้งหลาย จะหน่ายรูปเข้านิพพาน
๏ เมื่อใดหญิงแลชาย มีมากมายด้วยสังวาลย์
เทริดแก้วงามตระการ ซอนทรัพย์แล้วงามตระการ
๏ นุ่งห่มสมเรืองรอง ย่อมล้วนทองงามบรรจง
เทริดสร้อยประดับองค์ คือดังเทพในเมืองแมน
๏ คราทีนั้นข้าจะไป พระมาลัยอย่าได้แคลน
จะลงไปในดินแดน จะโปรดสัตว์ในสงสาร
๏ ผู้ใดจะใคร่พบ ใครไหว้นบพระศรีอาริย์
ให้ผู้นั้นทำอนาปราน กรรมฐานแลภาวนา
๏ ให้บริกรรมว่าอนิจจา ว่าทุกขาว่าอนัตตา
เอาสิ่งนี้ภาวนา จึงจะพบพระศรีอาริย์

๏ เมื่อใดคนในโลกีย์ บ่ราวีเบียดเบียนกัน
บ่ได้ทำสาธานย์ บ่รุกรานฆ่าราวี
๏ คนรักษ์ท่านท่านรักษ์คน ดังพี่น้องพวกเผ่าพันธุ์
เป็นมิตรสนิทกัน เหมือนหนึ่งใจทั่วดินดาน
๏ คราทีนั้นข้าจะไป พระมาลัยผู้บวร
จะเอาธรรมมาสั่งสอน สัตว์ทั้งหลายพ้นทุกขา
๏ จะให้ถึงโสดา สักกิทาคาอนาคา
ให้ลุถึงอรหันตา ปฐมโมกข์เข้าสู่นิพพาน
๏ เมื่อใดผัวแลเมีย บ่ละเลยอยู่สำราญ
ผัวเดียวเมียเดียวรวมสงสาร บ่เหนื่อยหน่ายคลายรักกัน
๏ ร้อยวันบ่รู้เถียง เรียงหน้าสู่อยู่เป็นธรรม์
มากน้อยกินด้วยกัน เป็นสุขเกษมเปรมปรีด์ไป
๏ เมื่อใดหญิงแลชาย บ่ขวนขวายด้วยนาไร่
เลี้ยงชีวิตด้วยต้นไม้ กรรมพฤกษาอันมีผล
๏ บ่ห่อนค้าบ่ห่อนขาย บ่ขวนขวายเป็นทั้งวน
เกษมสุขสนุกทุกคน ทีกัลปพฤกษ์สนุกหนักหนา
๏ คราทีนั้นข้าจะไป ในมนุษยโลกาย์
จะโปรดฝูงประชา ให้พ้นทุกข์สุขสำราญ
๏ เมื่อใดกาแลนกเต้า เข้ามาอยู่ไม้เปล็กกัน
แมวแลหนูอยู่สบสันถว์[51] ไม่เกลียดกันเบียดเบียนผลาญ
๏ ราชสีห์เสือสัตว์ป่า บ่หิงสาทำร้ายกัน
งูแลกบบ่ขบขัน ไม่ผูกพันเป็นอาหาร
๏ ผีเสื้อ[52]แลอสุรกาย สัตว์ทั้งหลายบ่ชังกัน
บ่ได้เบียดเบียนผลาญ รุกรานกันให้เป็นเวร
๏ คราทีนั้นข้าจะไป พระมาลัยมหาเถร
จะโปรดสัตว์ทั่วบริเวณ ไตรพิภพเข้าสู่นิพพาน
๏ ผู้ใดจะใคร่พบ ใคร่ประสบพระศรีอาริย์
ให้เร่งสร้างสมภาร ศีลแลทานสร้างสืบไป
๏ คราทีนั้นผู้เป็นเจ้า ข้านี้เล่าจะลงไป
จะโปรดสัตว์ทั่วแดนไตร บ่ายหน้าไปสู่นิพพาน
๏ ผู้ใดจะใคร่เห็น เมื่อท่านเป็นพระศรีอาริย์
ให้จำเริญศีลแลทาน พรหมวิหารพระสั่งสอน
๏ ผู้ใดใคร่นมัสการ พระศรีอาริย์ผู้บวร
ให้ตามคำสั่งสอน อันกล่าวมาบัดเดี๋ยวดร

[51] สันถว์ – สันถวะ หมายถึงการนิยมชมชอบกัน, การสรรเริญซึ่งกันและกัน, ความเป็นมิตรสนิทสนมกัน.
[52] ผีเสื้อ – ยักษ์.

๏ ผัวผู้เดียวเมียผู้เดียว ผัวละคนเมียละคน
จึงจะพบพระทศพล จะพ้นทุกข์ไม่เหลือหลอ

ฉบับวัดดอนขนาก[53]		ฉบับวัดราชบัลลังก์[54]	
๏ เมื่อใดข้าวละเม็ด	พืชหน่อนะพันหน่อ	๏ เมื่อใดข้าวละเม็ด	พืชหน่อกอไสว
ละหน่อละหน่อได้พันกอ	สองร้อยเจ็ดสิบสองเกียน	ละหน่อละหน่อพ้นกอออกไป	มีลำได้ถึงพันลำ
๏ ละลำละลำได้พันรวง	ละรวงละรวงดังแกล้งสรรพ์	๏ ละลำละลำได้พันรวง	ละรวงละรวงดังแกล้งทำ
ละรวงรวงได้สองพัน	งามสถิตเป็นเสถียร	สองทะนานพ้นอันล้นลำ	งามสถิตแลเสถียร
๏ สิบหกสัตว์อันได้เลี้ยง	ยังเหลือเล่าแปดทะนาน	๏ ข้าวเม็ดเดียวได้สองพัน	สองร้อยเจ็ดสิบสองเกวียน
คราทีนั้นข้าจะไป	พระมาลัยอย่าสงกา	สิบหกสัดเต็มสังเวียน	ยังเหลือนั้นแปดทะนาน
๏ พืชนนั้นหากเกิดเอง	บ่พักปลูกบ่พักหว่าน		
ครันสุกเป็นข้าวสาร	ขาวบริสุทธิ์เป็นธรรมดา	๏ พืชนะนั้นหากเป็นเอง	บ่มิพักปลูกบ่มิพักหว่าน
๏ จะโปรดมนุษย์แลเทวา	ไตรพิภพให้รุ่งเรือง	ครันสุกเป็นข้าวสาร	ขาวบริสุทธิ์เป็นธรรมดา
บ่มิเบียดเบียนโกรธโกรธา	บ่หิงสากันพยาบาทกัน	๏ คราทีนั้นข้าจะไป	พระมาลัยอย่าสงกา
๏ เมื่อใดคนทั้งหลาย	บ่ชิงบ้านบ่ชิงเมือง	จะโปรดทั่วโลกา	ไตรพิภพให้รุ่งเรือง
บ่ชิงกันให้แค้นเคือง	บ่ชิงไร่บ่ชิงนา	๏ เมื่อใดคนทั้งหลาย	บ่ชิงบ้านบ่ชิงเมือง
๏ บ่มิเบียดเบียนโกรธโกรธา	บ่หิงสากันพยาบาทกัน	บ่มิได้ให้รำคาญเคือง	มีทุนทรัพย์แบ่งให้กัน
เงินทองของสารพัน	มิได้ทำเป็นสนละวล	๏ บ่มิได้ไปยุยงท่าน	บ่มิผลาญแทงฆ่าฟัน
๏ ถ้าผู้ใดจะใคร่พบ	พระศรีอาริย์เจ้าจอมจุมพล	น้ำใจเป็นเที่ยงธรรม์	ในกุศลผลศีลทาน
อย่าทำจุลาจล	อย่าผลาญท่านให้เสียของ	๏ คราทีนั้นข้าจะ(ไป)	พระมาลัยผู้อาจารย์
		ฝูงคนเป็นสำราญ	จะได้ฟังธรรมเนืองนอง

๏ เมื่อใดแผ่นดินราบ คือดังปราบเหมือนหน้ากลอง
บ่มิเป็นเสี้ยนหนามแก่กัน ทรัพย์ตกลงบ่ห่อนหาย
๏ เพื่อนฝูงอยู่ด้วยกัน บ่ห่อนพลัดบ่ห่อนพราย
บ่ห่อนรู้เป็นอันตราย ย่อมบริสุทธิ์ทั่วสากล
๏ เมื่อใดคนทั้งหลาย บ่ห่อนเศร้าโศกสักคน
บ่มีพยาธิเบียดเบียนกัน บ่เป็นขี้เรื้อนเกลื่อนกลากฝี
๏ ตาเห็นหูได้ยิน บ่เป็นบ้าบ่อัปรีย์
บ่เป็นค้อมเค้าตระสี[55] แลเพลียหงอยทั้งงวยงง
๏ ผู้ใดจะใคร่เป็นชี ด้วยไมตรีเจ้าจอมธรรม์
อย่าคิดร้ายมุ่งหมายกัน จึ่งจะพบพระศรีอาริย์

[53] พระมาลัยฉบับวัดดอนขนากในตอนที่อยู่ในกรอบนี้ค่อนข้างจะสับสน ในการเรียงลำดับเรื่อง และการส่งสัมผัสนอกที่ไม่ตรง จึงได้ทำเปรียบเทียบกับช่วงเดียวกันของพระมาลัยฉบับวัดราชบัลลังก์เทียบเคียงให้ดู.

[54] พระมาลัยฉบับวัดราชบัลลังก์นั้น มีการแปลที่ค่อนข้างจะอิงอยู่กับต้นฉบับตัวเขียนอยู่มาก ผู้แปลจึงขอเปลี่ยนคำให้เป็นคำแปลปัจจุบัน ส่วนคำแปลต้นฉบับนั้นอ่านเพิ่มเติมได้ที่ “พระมาลัย: การศึกษาวิเคาะห์” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2524. หน้า 211-212.

[55] ยังไม่ทราบความหมาย.

ราบ

๏ เมื่อนั้นพระเถร ผู้ชื่อว่ามาลัย ถามเจ้าภพไตร
ไมตรีใจงาม ดูกรบพิตร เราจะขอถาม
ไมตรีใจงาม บอกให้แจ้งใจ

๚ พระราชสมภาร ท่านสร้างชื่อใด ฝูงคนทั้งแดนไตร
งามยิ่งหนักหนา สิ่งใดใด ย่อมงามโสภา
พระสร้างสมมา แต่ก่อนฉันใด

๚ ข้าแต่พระเถร ผู้ชื่อมาลัย พระเจ้าจงไป
ข้าจะแถลงเอง ข้าจะบอกบุญ แต่ก่อนบางเพลง
พระเถรจำเอง บอกแก่ฝูงคน

๚ เมื่อแรกก่อสร้าง เป็นทานกุศล จะใคร่โปรดคน
แลฝูงเทวา ข้าจึงบำเพ็ญ สร้างสมภาร
ข้าพระรจนา บรรจงทุกวัน

๚ สิบหกอสงไขย กำไรแสนกัลป์ ประดิษฐ์ทุกวัน
บรรจงแต่งทาน ชื่อวิริยาธิก โพธิสมภาร
ความเพียรชื่นบาน อิ่มเนื้ออิ่มใจ

๚ พระเนตรพระเศียร เป็นที่รักใคร่ ข้าตัดหัวให้
มากมายหนักหนา ทั้งเลือดทั้งหนอง เนื้อบุญพรรณนา
เป็นที่เสน่หา ข้าก็ให้เป็นทาน

๚ เมื่อข้าจะตรัส สรรเพชรดาญาณ ฝูงคนทุกสถาน
งามถ้วนโสภี ฝูงคนตาบอด หูหนวกบัดสี
ผู้มากด่าตี บ่มีพบพระเลย

๚ มิได้ว่ากล่าว มุสาวาทา ยาจกมาหา
บ่ห่อนอำพราง มากน้อยตามได้ ข้าก็ไม่พราง
มิได้ขัดขวาง ให้ตามปรารถนา

๚ เมื่อข้าจะตรัส เป็นพระศาสดา ฝูงคนบ่นหา
คนบ้าบ่มี ศาสนาแห่งข้า แต่ล้วนคนดี
คนเขลาเซ้าซี้ ไม่มีเลยนา

๚ พระสงฆ์มีศีล ครองด้วยสิกขา ข้าเห็นเดินมา
ข้าก็ไหว้กราบกราน เมื่อข้าได้ตรัส เป็นศาสดาญาณ
คนอันพิการ บ่ได้เกิดมา

๚ ผู้ไข้เจ็บ ข้าช่วยรักษา ให้ข้าวแลยา
แก่คนทั้งหลาย เมื่อข้าจะตรัส เป็นพระฤาสาย
ฝูงคนทั้งหลาย บ่มีโรคา

๚ ข้าถวายข้าวน้ำ กับทั้งยวดยาน ให้เครื่องหอมหวาน
ดอกไม้ตระการ เมื่อข้าจะตรัส สรรเพชรดาญาณ
ฝูงคนพิการ กำจัดไปไคล

ฯ ข้าให้ช้างม้า ฤทธาเลิศไตร เรือน้อยเรือใหญ่
ให้ความปราถนา ข้าหญิงข้าชาย ให้พ้นโทษา
ช่วยสัตว์นานา ให้พ้นทุกข์ภัย
ฯ ข้าเลี้ยงพระสงฆ์ อิ่มเนื้ออิ่มใจ หญิงชายใดใด
ให้อิ่มทั่วกัน ครั้นข้าได้ตรัส สรรเพชรทรงธรรม์
แม่น้ำทุกอัน เต็มฝั่งทั้งหลาย
ฯ ข้าได้ให้ทาน ภายในพระกาย มากนักเหลือหลาย
พ้นที่พรรณนา ทั้งท่านภายนอก พ้นที่อุปมา
ทำเพียรอุตส่าห์ ยิ่งล้นพ้นไป
ฯ เวียนตายเกิด แต่เที่ยวท่องไป สวรรค์สุนาลัย
มนุษย์โลกา เกิดเป็นเดรัจฉาน ทุกข์สัตว์นานา
นรกนานช้า อยู่ยิ่งแสนปี
ฯ แต่ทำเพียรมา อุตส่าห์ทั้งนี้ ด้วยความปรานี
แก่สัตว์ทั้งหลาย จะพาสัตว์ไป ให้พ้นอบาย
ทรมานพระกาย สิบอสงไขย
ฯ เมื่อข้าได้ตรัส ฝูงสัตว์ชื่นใจ สารพัดผ่องใส
บริบูรณ์ทุกอัน ว่าอ่อนสอนได้ น้ำใจเป็นธรรม์
คนเกิดครันนั้น แต่ล้วนคนดี

ฉันท์

๏ เมื่อนั้นพระศรีอาริย์ มีโองการเพราะเหลือใจ
กราบไหว้พระมาลัย ทั้งสิบนิ้วประนมชู
๏ ขอพระเถรจำนงแน่ ไปบอกแก่ชาวชมพู
ให้เขากินคิดคำนึงอยู่ ทำกุศลย่อมแจ้งเจน
๏ พระศรีอาริย์ตรัสเทศนา แล้วก็ลาพระมหาเถร
ไหว้เจดีย์ทั่วบริเวณ สามรอบแล้วก็วันทา
๏ จึงถวายธูปเทียนทอง มนฑาครองไหว้บูชา
ไหว้แล้วก็อำลา ยังดุสิตาวิมานทอง
๏ เมื่อนั้นฝูงนางฟ้า เสด็จลีลาตามทำนอง
ห้อมล้อมเห็นเรืองรอง ย่อมบริวารหน่อทศพล
๏ ฝ่ายขวามาขยด[56] ตามกำหนดกำนัลดล
สะพรึบพร้อมล้อมทศพล ไหว้พระแล้วก็ลินลา
๏ บ้างถวายดอกไม้ครอง ธูปเทียนทองไหว้บูชา
ไหว้แล้วเสด็จลินลา ตามเสด็จพระไมตรี
๏ สมเด็จพระศรีอาริย์ เสด็จไปกลางนางทั้งผอง
ประดุจดั่งพระจันทรเรืองรัศมี เสด็จกลางดาวดารากร

[56] ขยด – ตามต้นฉบับเขียน ขยด ซึ่งปกติจะอ่านว่า เขียด เพราะเชิง ย เป็นสระเอียได้ แต่ในที่นี้เพื่อให้สัมผัสกลอนถูกต้องจะอ่านว่า ขยด (ขะ-หยด) หมายถึง ถด, ถอย, กระเถิบ, เลื่อนจากที่เดิม

๏ ลางนางบำเรอดนตรี เสียงเรือรีร้องรำฟ้อน
ห้อมล้อมไปหน้าก่อน เสด็จยังดุสิดาพลัน
๏ พระศรีอาริย์ผู้มหิมา เสด็จเทศนานิจทุกวัน
แก่เทวาหมู่ชาวสวรรค์ อันอยู่เฝ้าท่านนั้นนา
๏ เมื่อนั้นพระมาลัย เจรจาไปด้วยอินทรา
สรรเสริญหน่อศาสดา ว่าเจ้าฟ้าผู้ทรงธรรม์
๏ สรรเสริญถึงพระองค์ งามยิ่งยงกว่าชาวสวรรค์
พระสุระเสียงสำแดงนั้น ก็ไพเราะทั่วเมืองฟ้า
๏ สรรเสริญพระบารมี พระชินสีห์ท่านสร้างมา
สรรเสริญด้วยศรัทธา พระสร้างมาแต่ปางหลัง
๏ สรรเสริญถึงชาวสวรรค์ งามเฉิดฉันย่อมสะพรั่ง
อานิสงส์ทำแต่หลัง เขาจึงได้เสวยสวรรค์
๏ เมื่อนั้นพระมาลัย ก็ลาไปในขณะนั้น
อินทราเจ้าเมืองสวรรค์ ก้มกราบไหว้พระมาลัย
๏ เราขอลามหาราช จะคลาคลาดจากแดนไตร
จะไปด้วยนับไว้ บอกแก่เผ่ามนุษย์โลกา
๏ อินทราแลนางสวรรค์ ยกมือขึ้นงามโสภา
พระเถรจากนานา เสด็จลินลาถึงเจดีย์
๏ ประนมกรไหว้วันทา พระเถรลินลางามมีศรี
กราบกรานอัญชุลี ประนมกรทักษิณมา
๏ ทักษิณเป็นสามวง พระเสด็จลงจากดึงสา
บัดเดียวใจถึงโลกา ลัดนิ้วมือเดียวก็ปูนปาน
๏ พระเถรเสด็จเข้าไป ในลังกาเป็นสถาน
พระเถรเสด็จสำราญ ในรามท่านนั้นโสด
๏ เมื่อนั้นท้าวอินทรา มีนางฟ้าได้แสนโกฏิ
ไหว้พระแล้วก็ชวยโชติ ด้วยนางฟ้าเป็นบริวาร
๏ นางฟ้ามาสลอน ทรงอาภรณ์งามตระการ
ทรงแก้วเป็นสังวาลย์ ย่อมบริวารท้าวโกสีย์
๏ ลางนางทรงอาภรณ์ ย่อมล้วนทองเรืองรัศมี
เทวานางทั้งนี้ แห่ห้อมล้อมท้าวอินทรา
๏ พระอินทร์แลนางสวรรค์ เสด็จด้วยพลันกลางนางฟ้า
ดังดาวล้อมพระจันทรา อันปรากฏงามไสว
๏ บัดนั้นท้าวอินทรา เสด็จเคลื่อนคลาลินลาไป
มิช้าบัดเดี๋ยวใจ ถึงวิมานรุ่งเรืองศรี
๏ บัดนั้นฝูงเทวา ไหว้วันทาพระเจดีย์
ยอกรอัญชุลี ด้วยยินดีเปรมปรีดา
๏ ทักษิณาเป็นสามรอบ ตามระบอบแล้วลินลา
จึงเสด็จเคลื่อนไคลคลา ถึงสถานวิมานพลัน

๏ ลางเทพเสด็จไป ลางเทพไซร้ผึ่งผายผัน
ลางเทพเสด็จหลีกกัน สู่สวรรค์วิมานฟ้า
๏ ลางเทพเสด็จไปแล้ว ดูพรายแพร้วในเวหา
นางสวรรค์งามโสภา ล้อมเทวาไปวิมาน
๏ ครั้นถึงเทพสถิต บันเทิงจิตด้วยบริวาร
เสวยทิพย์สุขสำราญ ในวิมานเมืองสวรรค์

ราบ

๏ เมื่อนั้นพระเถร ผู้ชื่อว่ามาลัย อยู่อาศัยใน
บ้านชนคาม ครั้นเฝ้าจึงเสด็จ เที่ยวภิกขาจาร
จึงบอกข่าวสาร พระศรีอาริย์จะมา
๏ ท่านสั่งดังนี้ แก่เราแลนา ให้เฝ้าโลกา
ขวนขวายสร้างผล หญิงชายผู้ใด น้ำใจกุศล
จะพบจุมพล ไมตรีเมื่อจะมา
๏ ดูกรสาธุ สัปบุรุษถ้วนหน้า มาฟังเทศนา
พระศรีอาริย์ไมตรี เราได้ขึ้นไป ไหว้พระเจดีย์
จุฬามุณี ในไตรตรึงษา
๏ วันนั้นพบพระ ศรีอาริย์ท่านมา ตรัสเทศนา
เป็นวันอัฏฐมี สั่งมาให้เรา บอกเฝ้าโลกีย์
เร่งสร้างบารมี จึงจะพบศาสนา
๏ เร่งให้ทำศีล แลภาวนา จึงจะพบศาสนา
พระศรีอาริย์ไมตรี เมื่อท่านจะมา ตรัสในโลกนี้
เป็นพระชินสีห์ โปรดสัตว์ทั้งหลาย
๏ ในเมื่อศาสนา แห่งพระฤาสาย ฝูงคนทั้งหลาย
รูปงามเหมือนกัน เมื่อใดพี่น้อง พ่อแม่เผ่าพันธุ์
เดินไปพบกัน มิรู้จักเลยนา
๏ เมื่อได้ขึ้นไป สู่ในเคหา จึงละจักลา
ลูกเมียของตน เพราะว่ามนุษย์ งามทั่วสากล
เดชะกุศล พระศรีอาริย์เมตไตร

ฉันท์

ฯ พระมาลัยตรัสเทศนา ด้วยปัญญาพระอรหันต์
เราไปเมื่อวันนั้น พอเป็นวันอัฏฐมี
ฯ เราไปไหว้พระจุฬา พบเทวาท้าวโกสีย์
ได้สนทนาแลพาที เธอแจ้งคดีบอกทุกอัน
ฯ แห่งเทพเสด็จมา ไหว้วันทาเจดีย์นั้น
บริวารล้วนสาวสวรรค์ ก็แห่ห้อมล้อมกันมา
ฯ มีบริวารร้อยหนึ่งเล่า ด้วยปันข้าวให้ทานกา
บริวารพันหนึ่งมา ได้ให้ข้าวนายโคบาล
ฯ ลางเทพนางสวรรค์ แปดหมื่นพันแสนโกฏิล้าน
เราคิดว่าพระศรีอาริย์ ท่านเสด็จมางามเหลือใจ
ฯ พระอินทร์บอกยุบล แห่งกุศลเทพสืบไป
สักน้อยมิทันใจ พระเมตไตรเสด็จมาพลัน
ฯ ได้สนทนาเจรจากัน ท่านจึงสั่งแก่เรามา

๏ คราทีนั้นบุรุษหญิงชาย ฟังภิปรายพระเทศนา
ยินดีมีศรัทธา ชวนกันมาทำบุญสืบไป
๏ ครั้นสิ้นบุญได้ไป เกิดในเมืองฟ้าสุลาไลย
วิมานเต็มแน่นไป ทุกช่อชั้นฉกามา
๏ บุรุษชายถวายอุบล แก่พระเถรด้วยศรัทธา
สิ้นชีพสังขารา เกิดเมืองฟ้าดาวดึงส์สวรรค์
๏ วิมานแล้วด้วยอุบล อันหอมฟุ้งขจรนั้น
กลิ่นกระหลบ[57] ทั่วเมืองสวรรค์ ได้นามนั้นชื่ออุบลเทวา
๏ พระมาลัยเทวเถร เที่ยวโปรดสัตว์ทั่วโลกา
ถึงกำหนดท่านสั่งมา ปลายภักกราเข้าสู่นิพพาน
๏ ดับชาติชราดับสังขาร ข้ามสงสารเสวยเมืองแก้ว
กล่าวแล้วคือพระนิพพาน ล้วนช้านานแล้วลับไป

ฉบับหมดแล้ว ไม่มีอีกละ จะขึ้นเขียนไป จะไม่งามนะ สมุดขลอะขละ เกะกะยุ่งไก๋ สมุทฉีกนี้ มีไว้ทำไม ก็ฉันขอใส่ ให้เต็มศรัทธา สิ้นพุงแล้วพอ เจ๊กว่าไม่ห่อไม่กิน ไม่ใช่ จะขึ้นเขียนไป ทำไมเล่าหนา ยุติกาแต่เท่านี้ เอวํ ด้วยประการณานุยะ

[57] กระหลบ – ตรลบ

อ้างอิง

กรมศิลปากร. **วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 1**. กรุงเทพฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมสิลปากร, 2539.

ชฎาลักษณ์ สรรพานิช. “พระมาลัย: การศึกษาวิเคราะห์”. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิยาลัยศิลปากร, 2524.

เด่นดาว ศิลปานนท์. **แกะรอยพระมาลัย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มิวเซียมเพรส. 2553.

นัฐพร ปะทะวัง. “พระมาลัยกลอนสวด ฉบับวัดกาญจนบุรีเก่า จังหวัดกาญจนบุรี.”ใน **สยามปกรณ์ปริวรรต เล่ม 1**. ศูนย์สยามทรรศน์ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2554.

บุญมี เมธางกูร และสมพร ศรีวราทิตย์. **คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ 8 ปัจจัยสังคหวิภาค**. กรุงเทพฯ : สำนักงานอภิธรรมมูลนิธิ โรงพิมพ์สุทธิสารการพิมพ์. 2529.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, 2546.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยสุโขทัย ไตรภูมิกถาฉบับราชบัณฑิตยสถาน.** กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดอรุณการพิมพ์, 2544.

วินัย พงศ์ศรีเพียร และคณะ. **พจนานุกรมคำเก่าในภาษาไทย ฉบับชะเลยสัก**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานายวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2555.

สุภาพร มากแจ้ง. **พระมาลัยกลอนสวด(สำนวนวัดศีรษะกระบือ) : การตรวจสอบชำระและการศึกษาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพฯ : ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม วิทยาลัยครูธนบุรี, 2524.